

Driemaandelijks tijdschrift
achtste jaargang nummer 1
maart 1985

Orgelkunst

ORGELKUNST

VIIIste jaargang, nummer 1 — maart 1985

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst.

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Bernard Huys, Dr. Ewald Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braekmans, Berten De Keyzer, Ignace De Sutter, Daniel Liévois, Jos Meersmans, Paul Raspé, Edmond Saveniers, Raymond Schroyens, Maurice Truyers, Francis Van Bree, Koos van de Linde (Ned.), Kristiaan Van Ingelgem, Jan Van Landegem, Gabriël Willems.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen

Rekeningnummers op naam van « Orgelkunst », Grimbergen

België : K.B. 436-6204991-57

Nederland : Spaarbank Limburg : 85.89.45010

(Postgiro Spaarbank Limburg : 105.81.80)

Abonnement

België : 380 F.

Nederland : 23,- Gld

Andere landen : 450 B.F.

Steunabonnement : min. 500 F.

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de redactie is verboden.

Inhoud

		blz.
Vlaamse Orgelbouw op sterven na dood	<i>G. Willems</i>	3
Registratiekunst in Zuidduitse bronnen (1500-1800) II	<i>L. Bastiaens</i>	9
Orgels uit verleden en heden van de St.-Trudo-abdij van Brugge	<i>P. Roose & A. Fauconnier</i>	20
Enige nadere personalia van de Delhayes in de 18de eeuw	<i>F. Jespers</i>	33
In memoriam K. De Brabander, H. Schröder en F. Asma	<i>K. D'Hooghe</i>	35
Ter bespreking	<i>Dr. Jos De Bie</i>	36
Mededelingen		39
Agenda		46
Orgeltijdschriften		47

Vlaamse orgelbouw, op sterven na dood ?

GABRIEL WILLEMS

Het vrij plotse verdwijnen van drie jonge orgelbouwbedrijven in ons land is niet zonder meer voorbij te gaan, temeer omdat het gaat om ateliers die sinds amper enkele maanden en/of jaren waren gesticht vanuit een artisanale visie. Het is een van de vele verwoestingsberichten die de jongste tijd schering en inslag zijn geworden en die overigens een teken aan de wand zijn voor het feit dat de draaikolk van de recessie in een toenemend tempo ijlt tot een zich steeds verengend spiraal.

Ik zou dit gebeuren gelaten hebben voor wat het is indien het om industriële orgelbouwbedrijven ging, omdat de oorzaak van het verdwijnen van fabrieken en montage-bedrijven een heel andere problematiek ten grondslag hebben dan artisanale bedrijven van waaruit in de eerste plaats artistiek engagement en creativiteit wordt verwacht.

Hoewel er dan weliswaar raakpunten zijn in het produkt zelf die beide vervaardigen, het opzet van beide soorten ateliers verschilt essentieel.

De wortels van de onheilsboodschap vinden we reeds in 1982 terug. Vanaf dat jaar werden geen gesubsidieerde restauratie-opdrachten (subsidies in combinatie door Vlaamse Gemeenschap, Provincie en Gemeente) meer verleend. De vrij recente in een open brief gestelde vraag vanwege de V.O.V. (Vlaamse Organisten Vereniging) aan Ministeriële instanties en het uitblijven van enig antwoord hierop, verklaren voor de enen alles en voor anderen niets. De nefaste gang van zaken begint voor de bedrijven pas na een jaar voelbaar te worden. Over het algemeen betreft het immers werken waarvoor een uitvoeringstijd van ruim twee jaar is voorzien. Dit betekent dat eind 1984 de ordeboeken stilaan uitgeput raken. Voor sinds lang gevestigde bedrijven wordt meteen de activiteit toegespitst op ruimer onderhoudswerk van eigen realisaties en van deze van hun directe voorgangers. Op zichzelf is een wat grondiger aanpak van het onderhoud van het erfgoed lovend ware het niet dat kennelijk heel wat instrumenten die nog slechts het afbreken waard zijn,

thans met relatief veel geld in stand worden gehouden. De uitgaven daarvoor lopen minder op dan deze voor het goede werk en voor nieuwe goede instrumenten en/of herstellingen.

De basis voor de continuïteit van de goede orgelbouw wordt compleet weggehaald door bovenvermelde wijze van bezig blijven. Voor de orgelmakerij in ons land waren tot voor kort — en in principie blijven die mogelijkheden nog steeds bestaan — twee grote uitwegen, nl. de door de Vlaamse Gemeenschap gesubsidiëerde werken, waar het wettelijk beschermde instrumenten betreft, enerzijds, en de werken met privé-karakter, of met eigen middelen, anderzijds. Die laatste kunnen opgesplitst worden tot privé of tot organisaties of besturen allerlei waaronder ook kerkfabrieken en parochiale werken. Het muziekonderwijs zelf vormt maar een heel klein onderdeel van de markt, maar zijn belang wordt des te groter wanneer men rekening houdt met de artistieke impact van deze instellingen. In de verkoop via muziekhandels komt de orgelbouw — laat staan de artisanale orgelbouw — nauwelijks of niet aan bod.

Voor de export tenslotte staan al te veel praktische en organisatorische bezwaren in de weg.

De Vlaamse Gemeenschap heeft het dus, als werkverschaffer, sinds een paar jaar laten afweten zonder hiervoor inzichten of beweegredens te kennen te geven. Dat men zich niet al te veel moet voorstellen van zijn managementsreflex is bekend: preciese planning en een beleidsvisie zijn begrippen die de «aannemer» hier niet in de eerste plaats moet gaan zoeken. De gang van de administratie spreekt hiervoor al op zichzelf: een dergelijk beleid in een privé-zaak zou in de kortste tijd onvermijdelijk leiden tot een ineenstorting ervan die — terecht — verwijtend met de vinger zou worden nagewezen. Hebben we hier maar even over het concurrentie- en gunningssysteem in België. Tegen de strengste eisen en voorwaarden is het bij de in praktijk vrijwel enig toegestane gunningsformule de aanbesteding, de laagst regelmatige inschrijver die het werk wordt opgedragen met een 'bevel tot aanvang der werken' zoals dit hier heet. Waarom? Omdat men net als in het algemeen bouwbedrijf van de redenering uitgaat dat op basis van één zo gedetailleerd mogelijk bestek de goedkoopste even degelijk werk zal kunnen en moet presteren als de duurdere inschrijvers. De voorlopige konklusie op basis van de aanbesteding zou wel moeten zijn: ofwel zijn de duurdere

inschrijvers met niet al te onbetwistbare intenties begaan, ofwel heeft de goedkoopste inschrijver verdoken rekenfouten begaan en heeft hij zichzelf bedrogen (tenzij hij evenmin met onbetwistbare intenties is begaan). In beide gevallen is er sprake van onjuistheid.

De realiteit is echter van een geheel andere orde: niemand treft hier schuld, noch de inschrijver, noch de opdrachtgever (typisch Belgisch heet zo iets). Het berekenen van de onkosten voor een restauratie is onder een bepaald oogpunt zonder meer nattevingerwerk, berustend op een groot aantal gissingen en vermoedens, kortom, wijkt belangrijk af van de realiteit. Zelfs bij een zo nauwkeurig mogelijk bestek wordt van de inschrijvers verwacht dat ze aan profetie doen. Niemand is in staat op voorhand exact het pakket werk te bepalen dat aan het restauratie-objekt zal dienen te worden besteed.

Nog potsierlijker wordt dit spel als men inzage neemt van het inschrijvingsbiljet: de restauratieprijs van elk onderdeel van het instrument, waarvan de gebreken niet te overzien zijn, moet met de grootste precisie worden opgegeven. Herstellingswerken aan windladen, pijpwerk enzomeer zijn op voorhand niet met precisie meetbaar en evenmin met precisie te beschrijven in een bestek; maar desondanks wordt een korrekte prijsopgave voor de restauratie ervan geëist. Deze redenering kan slechts tot de konklusie leiden dat dit aanbestedingssysteem t.a.v. kunstwerken het opvoeren is van een esbatement, elke economische wetmatigheid bespottend. Voeg daaraan toe de vaak vertraagde en/of uitgestelde betalingen, meestal tengevolge van laattijdige subsidieuitkering, dan moge hiermee de hele wantoestand even geschetst zijn.

1985

Belgische orgelbouw, wat betekent dat nog? Het vooruitzicht van het jaar 1985, uitgeroepen als het jaar van de muziek, wordt voor de Vlaamse orgelbouw een jaar waarin de rouw steeds groter dreigt te worden. Het feest dat enkel en alleen op basis van het wonderjaar 1685 als geboortjaar van drie muziekgeniën zal worden opgevoerd, is een artificieel spel dat in feite met het jaar 1985 niets uitstaans heeft tenzij sentimentele herinneringen. Maar met het nemen van betere voornemens heeft dit feest niets te maken. Plaatsen we dit herdenkingsjaar in het kader van de

herwaardering van een muzikale erfenis, dan kunnen we slechts besluiten dat, voor wat ons land betreft, de rehabilitatie van het historische orgel pas een aanvang heeft genomen in de zeventiger jaren en dat dit inzicht reeds door stuntelige beleidsvorming met de tachtiger jaren ten grave moet worden gedragen. Zodoende werden in het België van de 20ste eeuw amper een tiental orgels tijdens hun revisie, historisch gerespekteerd, en dat geldt dan nog maar alleen voor het Vlaamse landsgedeelte. Wat in de armoedigste jaren van de 18de en de 19de eeuw alhier werd geredigeerd, daar heeft de rijkste eeuw van de geschiedenis — die dan toch onze 20ste eeuw is — niet eens het geld kunnen opbrengen om deze verwezenlijkingen te onderhouden en/of te begrijpen. Het geloof in deze kulturele waarden is nagenoeg failliet.

Dekadentie, materialisme en surrogaten

Dat kurieuse dekadentisme van de tweede helft van onze eeuw heeft zich ontwikkeld via diverse kanalen en uitvalshoeken. Er is daar in de eerste plaats misschien het sollen met elke economische wetmatigheid van de Vlaamse Gemeenschap en Provincie als belangrijkste subsidieverleners en dus als werkverschaffers en hun, indien aanwezig, dan toch maar uitermate logge managementreflex.

De snelle muntontwaarding en de alsmaar hoger oplopende personeelskosten via een van buitenuit aangeporde materialistische levensvisie, het ver- en misbruik van al wat de mens ten dienste staat teneinde een economie op gang te houden, én de indrukwekkende reeks ingebouwde verzekeringen die elk individu een veilige toekomst moeten garanderen, zijn thans gebleken een omgekeerd effect te hebben veroorzaakt.

Om me te houden aan het hier opgegeven onderwerp dien ik me te beperken tot de vaststelling van het feit dat de hoge bijkomende personeelskosten voor tal van artisanale bedrijven weerzinwekkend uit de hand zijn gelopen onder de vorm van afbraak van tal van kleine en — het weze maar meteen gezegd — van milieu- en mensvriendelijke bedrijven. Het maken van orgels is en blijft een arbeidsintensieve aangelegenheid waarvan de prestaties evenals deze van on- en antikulturele activiteiten worden berekend en bijgevolg belast. Belasting maakt geen onderscheid tussen deugd en ontucht, tussen cultuur en barbaardom. Het

belasten wordt ingegeven door technische, niet de kulturele overwegingen die nochtans de hartslag vormen van een menselijk bestaan en die bepalend zijn voor de geloofwaardigheid in een beschaving, aldus een boodschap voor de toekomst in zich dragend. Of boodschapsloos wordt. En dan ook geen recht meer heeft op enig valabel toekomstperspektief.

In welke relatie staan kunst en cultuur tot belastbaarheid? Orgelbouw, restauratie en onderhoud zijn onderworpen aan het 19 %-tarief. Nochtans zegt de wetgever dat kunstwerken «geheel met de hand vervaardigd» niet mogen vallen onder de categorie van 19 t.h. Maar wat hier in deze kontekst ook wel heel belangrijk is : kopies van instrumenten zouden dit daarentegen wél moeten zijn, want dit tarief geldt ook voor clichés en gravures.

De muziekinstrumentenbouw als kulturele en artistieke realisatie wordt als een ongeloofwaardigheid beschouwd van boven uit. Daar hebben vrijwel de meeste bedrijven gemeend te moeten inspelen en zijn ze afgestapt van het realiseren en verdedigen van instrumentenbouw als artistiek engagement. De grofste vorm van de miskennis van de kunst van het muziekinstrumentenmaken is wel deze van de kit-bouw. Kit-bouw is hooguit goed voor minder begaafden die zonder enige creatieve noodzaak of gedrevenheid, de vinding van een ander — overigens nogal erg onbeschaamd t.o.v. de kreator van het werk — naäpen. Tenslotte remt de pakket-bouw een hele bouwkultuur af met inbegrip van de negatie van het nastreven van het oorspronkelijk doel van het ontwerpen en realiseren van een muziekinstrument.

Op zichzelf heeft het kopiëren als artistieke verwezenlijking evenmin betekenis : het kan in het beste geval prospektie en boodschaps-onderzoek in het historische erfgoed betekenen. Mettertijd zal aan deze maaksels geen enkele intrinsieke creatieve waarde kunnen gehecht worden : het zijn een soort van neo's, omdat ze niet verder reiken dan een surrogaat van de originele realisatie. Dit surrogaat verheffen tot «de nieuwe stijl» is dekadentie of «de cultuur van het doen alsof» verheffen als eksponent van een zgn. nieuwe levensuiting. En schijnwaarden worden de jongste decennia zeer sterk gepropageerd.

Krisis

Levensnoodzakelijk voor een bedrijf is de kontinuïteit van opdrachten : het verwerven van ervaringen en het zich in alle

opzichten ontwikkelen sluiten hierbij direkt aan. Het is niet het sporadisch geplaatst zien van een order wat een zaak elan zal geven of zijn artistieke boodschap vermag te verduidelijken, laat staan, uitdragen. Planning moet gemaakt kunnen worden op basis van een goed opeenvolgende reeks opdrachten. Dat is nu voor de orgelmaker sinds 1982 weggevallen. Officieel luidt de diagnose : gebrek aan financies.

Maar van een financieel beleid gesproken : personeelskosten zijn te zwaar gaan doorwegen, bedrijven verliezen hun veerkracht en worden afgebouwd. Jonge schoolverlaters komen nog moeilijk aan bod omdat de kosten van hun prestaties niet meer in verhouding staan tot wat zij nog maar kunnen presteren. Voor de bevordering van de tewerkstelling zou het verwerven (werklozensteun) van een loon omgezet dienen te worden in het verdienen van een loon. Het vervangingsinkomen dat het rijk de werkloze wellicht nog lange tijd zal dienen te geven biedt geen nieuwe kansen noch toekomstperspektieven. In Overheidsdiensten zijn er tewerkgestelde werklozen (wat een kontradiktoire formulering!) die tegen een vernederend «dop-geld» volwaardig werk leveren. Dit bedenkelijke gebruiken van welwillende «werklozen» zou onder een juistere formule, nl. door een opleg van de werkgever bovenop het door het rijk uitgekeerde vervanginkomen, zinvoller kunnen worden. Toch blijkt deze mogelijkheid op allerlei wettelijke gronden onmogelijk te zijn in bv. artisanale bedrijven. Inmiddels blijft de Belgische orgelbouw over de landsgrens nagenoeg onbekend en vooral zeer gediscrimineerd. Vlaanderen is aldus zijn eigen orgelbouwende krachten werkloos gaan stellen met de wet in de hand en de koord om de hals en met de vaststelling dat import geen respons vindt in exportmogelijkheden en evenmin in uitwisseling van bouwkulturen.

Privé-Initiatieven

De opbouw van een atelier hangt inderdaad af van de respons dat het vindt onder de vorm van afzet, hetgeen waardering impliceert. Opdrachtgevers werken mee aan de kulturele opbouw, zij bepalen de ups and downs. Meestal wordt echter vanuit materialistische motieven gedacht om een bestelling bij een bepaald bouwer te plaatsen : het prijzig zijn, een zo groot mogelijke hoeveelheid voor zo weinig mogelijk geld, het op-reputatie-kopen, zijn meestal doorslaggevende argumenten. Het spreekt voor zich

dat dit neerhalende praktijken zijn, even neerhalend voor de kultuur van het instrumentenbouwen als wanneer het gaat om de goedkoopste inschrijver. Meestal is de hedendaagse instrumentenkoper zich helemaal niet bewust van dit aspekt en wordt hij helaas door de bouwer hierover niet of slechts vaag ingelicht. De koper schaft zich een produkt aan, in de onwetendheid dat hij al dan niet meewerkt aan de op- en/of afbouw van een kultuur. Wordt de realisatie geschraagd door kunstzinnige opties dan is de kultuur ermee gediend. Maar ekonomie is vluchtig en even kort-tijdelijk is het produkt dat ontstaan is op louter ekonomische gronden.

Registratiekunst in Zuidduitse bronnen (1500-1800) : II

LUK BASTIAENS

In de eerste helft van de zestiende eeuw vinden we nog twee belangrijke registratiebronnen in het Zuidduitse cultuurgebied :

1. Worms : St. Andreas / 1510

Te Worms, omstreeks 1510, werden registratie-aanwijzingen genoteerd voor het 12'-orgel van de St.-Andreaskerk (1) :

<p><i>Das Prinzipal Die gross holflait Die klein holflait Die octaf, wiewohl sie kindisch laut und klein mag man doch allein spielen</i></p>	}	<p><i>ider allein</i></p>	}	<p><i>Wil ein organist diese gnante register spielen so zige er das prinzipal im pedal darzu.</i></p>
--	---	---------------------------	---	---

Das Prinzipal und die oktaff ist ein gut stim und laut der tremulant woll darzu.

*Das prinzipal und gross holflait ist auch ein gut register, mag man zu zeiten die quint darzu zigen, ist auch gut zum tremulant.
Das prinzipal und klein holflait allein ist auch guth.*

Die gross und klein holflait und die quint machen den besten tremulanten.

Die gross holflait und klein holflait ist auch ein gut register, mag man im pedal das prinzipal und octaf darzu nemen.

Zincken : das rausswerk
die gross holflait
die quint zusammen } laut gut zinkiss

Das rausswerk und
die gross holflait } lauten krumphörniss

Zimbel : Die zimbel laut nirgend zu guth den zu den zwein holflaiten.

Die beiden Mixturen im manual und pedal sollent nirgend zu gebraucht werden den zum gantzen werck.

Drum : Die drumm, wan man auss den Cfaut slecht zu gebrauchen.

Der Tremulant sol nit zum rauswerck gebraucht werden.

Busaunen : Die busaunen sollen nit allein gebraucht werden von wegen der sterck des windts.

Das rausswerck sol auch nit allein gebraucht werden von wegen der sterck des windts.

Ventill : Das ventill vor allen dingen nit zu vergessen.

Uit deze instructie reconstrueren we volgende dispositie :

Manuaal :

Prinzipal (8')	Grosse Hohlflait (8')
Oktaf (4')	Kleine Hohlflait (4')
Quint (3')	Rausswerck (8')

Mixtur

Zimbel

Pedaal :

Prinzipal (16')	Busaunen (16')
Oktaf (8')	

Mixtur

Tremulant, Trommel.

Hierna volgen de vooropgestelde registratie-aanwijzingen (in moderne registerbenamingen) :

1. prestant
grote holfluit
kleine holfluit } elk afzonderlijk te gebruiken
oktaaf : hoewel deze « kindisch » (kinderlijk) luidt en klein is, kan deze toch alleen gebruikt worden.
elk register te combineren met de prestant van het pedaal.

2. prestant + oktaaf
3. prestant + grote holfluit
4. prestant + kwint + grote holfluit
5. prestant + kleine holfluit alleen is ook goed.
6. grote holfluit + kleine holfluit + kwint : de beste combinatie met tremulant.
7. grote holfluit en kleine holfluit : eventueel met prestant en oktaaf in het pedaal.
8. «Rausswerk» + grote holfluit + kwint : klinkt goed «zinkisch».
9. «Rausswerk» + grote holfluit : klinkt kromhoornachtig.

Verdere aanbevelingen :

De cimbel klinkt het best in combinatie met de twee holfluiten.

De beide mixturen in manuaal en pedaal zijn enkel te gebruiken bij het volle werk.

De trommel kan men enkel gebruiken wanneer men in de toonaard van C speelt.

De tremulant mag niet met het «rauswerck» gebruikt worden.

De bazuin zal niet alleen gebruikt worden wegens de sterkte van de wind.

Het «rauswerck» zal ook niet alleen gebruikt worden wegens de sterkte van de wind.

2. Trier : dom / Peter Bryssger - 1537

In 1537 renoveert «Peter Brysiger van Saffich, scheffen und burger zu Cobelents» het orgel van de dom te Trier. Het origineel kontrakt en de later bijgevoegde registraties berusten in het Staatsarchiv van Koblenz (2). Het bestaande 12'-orgel diende te worden omgebouwd tot «eyn werck von seszehen fuessen mytt sicht underscheydtlichen registern». Blijkens de latere registratie-aanwijzingen is het kontrakt nooit precies uitgevoerd en zijn er vanaf het begin al wijzigingen aangebracht.

De dispositie volgens het kontrakt luidt als volgt :

«Item eyn nuwe koppell von seszehen fuessen durch manuell und pedaell vorn im gesicht von solichar materien ader gezueg, reyne mytt folien ubberzienet, wye es vurhenen beryt ist gewest».

(Koppel 16' : manuaal + pedaal ; in het front ; gefolied).

«Item eyn octave von aicht fuessen durch pedaell unnd manuaell».
(Octave 8' : manuaal + pedaal).

«Item eyn guede stairck location ader mixtuer in form und maessen, wye itzundes dye alte location in ierer styrek und satzung erfunden wyrtht».

(Mixtuer : qua vorm en afmetingen zoals de oude mixtuur ; goed en sterk).

«Item eyn guede stairck zymbell durch pedaell und manuaell».
(Zymbel : pedaal + manuaal ; goed en sterk).

«Item eyn hoellpieffen bass von aicht fuessen im gelued».
(Holpieffen bass : 8' klank) (3).

«Item eyn reynen bosunen bass von aicht fuessen in der lengd, der glychen auch im gelued, wylcher montstueck von messungen zueg, mytt sylber soldiertt, die corpora von isenem blach, oben auf ubberzient unnd uffs best zugeracht sollen werden».

(Bosunen bass 8' : messing kelen en blikken bekers).

«Item eyn schoen wyedelich naechthorn im discant im drytten hmi angaehent byss oben auss von zweyundzweyzich clavibus».
(Naechthorn discant : van b tot boven ; wijd ; 22 toetsen).

«Item derglychen eynen reynen woelluedenden zyncken, oben vom obbersten La an byss unden herab ubber das drytt hmi als fern es moeglich».

(Zyncken discant : bovenste a" tot voorbij b ; rein ; welluidend).

«Item eyn durchdryngendt, werkmessig throm, zu trompeten, schalmeyen swegelen ader zwerchpieffen dynstbaer unnd woellgestimpt».

(Throm : dienstbaar bij de trompetten, schalmeyen, swegelen of Zwerchpieffen ; welgestemd en doordringend).

Vervolgens dient «der meyster ... noch eyn nuwe laede zu andern nachbenanten stymmen mytt aicht registern unnd eynen sunderlichen clavier, oben ins werck ader hynden zuruck» te bouwen.

Het positief is dus aangelegd als boven- of rugwerk.

«Item eyn quinttadeyn von aicht fuessen im geluede».

(Quinttadeyn : 8' klank).

«Item eyn koppell von vyer fuessen».

«Item eyn octave von eynem fuess».

«Item eyn scharff zymbell».

«Item eyn hoelpieff von vyer fuessen im gelued».

(Hoelpieff : 4' klank).

«Item eyn fleut von zweyen fuessen».

«Item eyn schalmeyenwerck von vyer fuessen unnden im clavier angaendt byss oben auss, des sollen die montstuck auss messyngen zueg myt sylber soldiertt, die corpora mytt isenem pleich ubberzient unnd woell versoirggt werden».

(Schalmeyenwerck 4' : over het gehele klavier ; messing kelen, blikken bekers).

«Item ein schon wytttschallendtt zwerchpieff, wye sich dye in solich werck zu zetzen gepoirtt».

(Zwerchpieff : wijdschallend).

In het kontrakt is verder gestipuleerd dat Bryssger twee nieuwe klavieren zal maken. Het «*principaelwerck*» zal «*vunff fa unnd eyn perfect tercien dair boeben*» hebben (FF-a") ; «*... das ander zum positive, soll inhaeben vyer fa unnd eyn vollkommendt tercien dairboben*» (F-a").

Het pedaal heeft zestien toetsen, «*des soll das principaell clavier derraessen angehangen syn, dairmit das werck manualiter unnd pedalter sy zu geprauchten*». De discantregisters van het manuaal lopen van b tot a". Gis" ontbreekt evenwel, omdat het kontrakt voor de diskant slechts 22 toetsen vermeldt. Op grond van het ontbreken van de laagste fis en gis in het pedaal, mogen we aannemen dat dit voor de manualen ook zo was. De terminologie «*durch pedaell unnd manuaell*» kan op twee manieren worden uitgelegd : enerzijds als bas- en diskantregisters ; anderzijds als doorlopend over het hele klavier.

Schematisch voorgesteld krijgen we volgende dispositie (in moderne registernamen) en tessituur :

Hoofdwerk/Pedaal :

1. Prestant 16' (= 12') : pedaal + manuaal ; in het front ; gefolied.
2. Octaaf 8' (= 6') : pedaal + manuaal
3. Mixtuur
4. Cymbel
5. Holpijp 8' (klank) bas
6. Bazuin 8' bas : messing kelen en blikken bekers
7. Nachthoorn (8') discant : b-a"

8. Zinck (8') discant : a'' tot voorbij b
9. Trommel

Positief : als boven- of rugwerk aangelegd

1. Quintadeen 8' (klank)
2. Prestant 4'
3. Octaaf 1'
4. Scherp/Cymbel
5. Holpijp 4' (klank)
6. Fluit 2'
7. Schalmei 4' : over het hele klavier ; messing kelen en blikken bekers
8. «Zwerchpieff»

Tessituur :

Hoofdwerk : 5 fa's + grote lerts = FF-a''

Positief : 4 fa's + grote terts = F-a''

Pedaal : aangehangen aan het hoofdwerk

16 toetsen

wanneer we de gebruikelijke tessituur van die tijd voor het pedaal vooropstellen, brengt ons dit op een omvang van FF-GG-AA tot Bes : dit zijn juist 16 pedaaltoetsen.

Op grond van de registratie-aanwijzingen vinden we een wat andere dispositie :

<i>Hoofdwerk/Pedaal :</i>	<i>Positief (onderklavier) :</i>
Kuppel (8')	Kuppel (4)
Quintadein (16')	Quintadein (8')
Holpief Bass (8')	plenumregister
(Mixtuer)	plenumregister
Zimbel	Zimbel
Trumpeten Bass (8')	Fleit (2')
Nachthorn Discant (8')	Fogel (1' ? ; Zwerchpief ?)
Fleit Bass (?)	Ruschwerck (4' = Schalmeyen-
Zingk Discant (8')	werck)

De plenumregisters van het positief zijn vermoedelijk een Holpief 4' en een Oktave 1', zoals vermeld in het kontrakt.

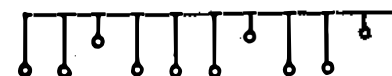
Samen met de stand van de registerknoppen, zoals ook in de originele registratiebron is weergegeven, laten we nu de volledige registratie-aanduidingen volgen :

Trier / Dom
1537 Peter Bryssger

Registraties

HOOFDWERK / PEDAAL

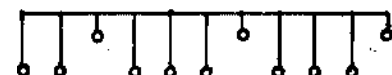
Daß pr̄icipael

Daß kuppel qūitadein

Daß kuppel qūitadein z̄ibel

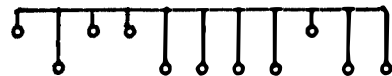
De qūitadein

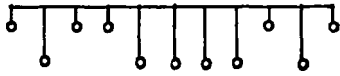
De qūitadein zimbel

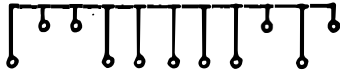
De holpief

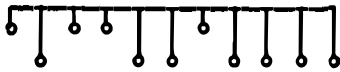
De holpief zimbel

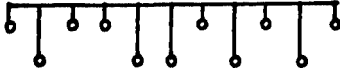
De quitadein zimbel fleit baß

Daß kuppel

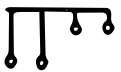

Daß kuppel holpief zimbel

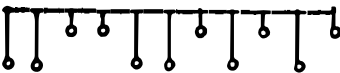

POSITIEF

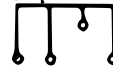
am posi
tief Daß
replein

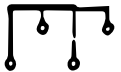
oben kuppel holpief zimbel

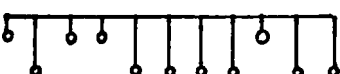
untēn
Daß
replein

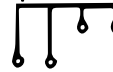
kuppel
quitadein

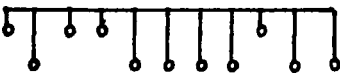
oben holpief baß

kuppel
quitadein

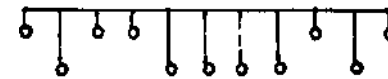
quitadein

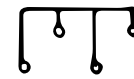
quitadein

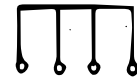
oben holpief zimbel

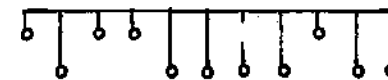
quitadein
zimbel

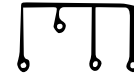
quitadein
zimbel

oben holpief baß

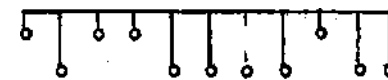
fleit

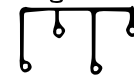
fleit

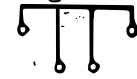
oben holpief baß

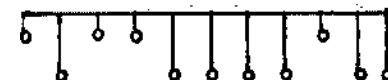
quitadein
fogel

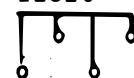
quitadein
fogel

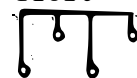
oben holpief baß

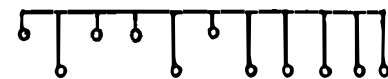
quitadein
fleit

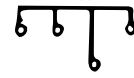
quitadein
fleit

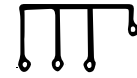
oben trumpettē baß

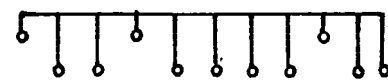
quitadein
ruschwerk

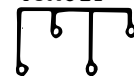
quitadein
ruschwerk

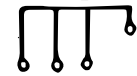
oben holpief baß zingk im discāt

quitadein
unden im
tenoir

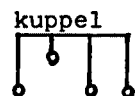
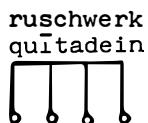
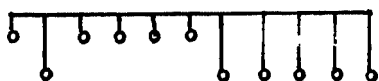

quitadein
unden im
tenoir

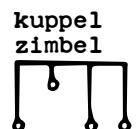
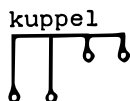
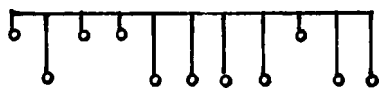

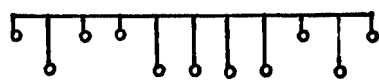
oben trump̄tē im baß
nachthorn im discāt

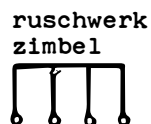
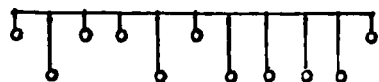
oben holpief baß

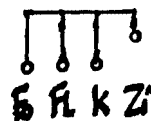
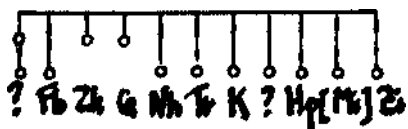
obē holpief baß z̄ibel

obē trump̄tē z̄ibel

Na analyse van deze registraties ziet het schema van de stand der registerknoppen "in rust" en als volgt uit : (4)

Tot slot nog enkele bemerkingsen bij de registratie-aanduidingen :
Dass principael = Quintadeen, Prestant, Mixtuur, Cimbel
Dass replein = Quintadeen, Prestant, plenumregister, plenumregister, Cimbel.

Enkele standen van de registerknoppen werden door schrijver dezes gecorrigeerd :

1e registratie bij positief : Holpief dient te zijn ingedrukt.

8e registratie bij positief : Holpief moet in «ruststand» zijn.

9e registratie bij positief : Hier werd de correcte versie op het origineel foutief verbeterd : de Holpief moet wel degelijk ingedruwd zijn.

6e registratie bij positief : De Fleit werd hier gecorrigeerd en in «ruststand» gebracht. De registerbenaming werd op het origineel echter niet geschrapt.

(wordt vervolgd).

Voetnoten :

1. Dr. M.A. VENDE: « die Brabanter Orgel », Amsterdam, F.J. Paris, 1963, blz. 36-37.
2. Staatsarchiv Koblenz Abt. 1 D Nr. 4008
3. Holpieffen bass : 9' in klank = roerfluit
idem voor de Holpieff 4' in klank van het positief
4. verklaring van de gebruikte afkortingen :
 RW = Ruschwerck ; (pl) = plenumregister ; Q = Quintadein ;
 Fb = Fleit Bass ; Zk = Zingk Discant ; Nh = Nachthorn Discant ;
 Tr = Trumpeten Bass ; K = Kuppel ; Hp = Holpief Bass ;
 (Mi) = Mixtuer, werd niet als register vermeld. Deze registerknop is enkel ingedruwd bij de eerste registratie-aanduiding (*Dass principael*) ;
 Zi = Zimbel ; Fo = Fogel.

Orgels uit verleden en heden van de Sint-Trudo-abdij van Brugge

**Geschiedenis van de orgels in de Sint-Trudo-abdij
van Brugge, 1567-1953**

PATRICK ROOSE

Ter inleiding

Alvorens het over de orgels te hebben, lijkt het zinvol om even kort de boeiende geschiedenis van deze bekende kloostergemeenschap te schetsen. Soms is er immers in de organografie wat verwarring wat betreft het lokaliseren van kapellen met orgel in verschillende abdijen, kloosters of hun afhankelijkheden (b.v. refugiehuizen). Het zal daarbij uit onderstaande tekst wel duidelijk zijn dat we ons in deze bijdrage beperken tot de geschiedenis van de abdij tot vóór haar overbrenging, in 1953, naar Malebijn-Brugge (grondgebied Sint-Kruis).

Het nieuw orgel dat in de nieuwe abdijkerk gebouwd werd, zal dan in een afzonderlijk tweede luik besproken worden.

Hiernavolgende gegevens zijn ontleend aan het boek «Male, Burcht en Abdij» (1), en bijgewerkt met aanvullende nota's die verstrekt werden door de abdij.

De abdij van Sint-Trudo begint een eigen leven, wanneer in 1248 de vrouwengemeenschap van Sint-Trudo zich losmaakt van de mannenabdij Ten Eekhoute (Reguliere Kanunniken van St.-Augustinus) te Brugge. Aanvankelijk waren de zusters gevestigd in het hof te Odegem (huidig grondgebied Assebroek), met een kerkje toegewijd aan de H. Trudo.

Door de troebelen op het einde van de 16de eeuw (beeldenstorm) moest de abdij te Odegem verlaten worden en zochten de zusters een onderkomen te Brugge. In 1589 namen zij intrek in het Brugse Sint-Maartens klooster (voorheen Franciscaanse Derde-Ordelingen, in de volksmond «de Staelyzer-broeders» genoemd). In 1796 werden de St.-Trudozusters uit hun klooster verdreven als gevolg van de Franse Overheersing; in 1798 werden kerk en klooster afgebroken.

Pas in 1816 konden de nog overblijvende zusters het gemeenschappelijk kloosterleven hervatten, en namen intrek in de oude

refugie van hun abdij; officieel moesten ze zich laten beschouwen als «gasthuiszusters» (omdat louter contemplatieve orden niet hersteld mochten worden). In 1834 kon o.m. een nieuwe kapel gebouwd worden.

Vermelden we nog dat de kloostergemeenschap achtereenvolgens aangesloten was bij de congregaties van Sint-Victor (in 1248), van Windesheim (midden XVde e.) en van Lateranen (in 1886); tenslotte zijn zij in 1952 overgegaan naar de Orde van het Heilig Graf (Sepulchrinessen), met behoud van zelfstandigheid en van het recht op het abbatiaat.

De abdij is thans gevestigd in het voormalig grafelijk slot van Male; de oude gebouwen te Brugge werden afgebroken en de grond verkocht.

De orgels vóór 1711

Het eerste orgel waarvan in de archieven een vermelding te vinden is, werd geplaatst in 1567. In 1566 moesten de zusters vluchten voor plundersaars doch in 1567 waren ze kunnen terugkeren. De hoop op betere dagen was weer opgeflakkerd en, zo goed en zo kwaad als het ging, werd het leven in de abdij voortgezet. Hoewel het klooster enerzijds zwaar belast werd met de 100° penning, lezen we anderzijds dat de zusters hun eerste orgel ten geschenke kregen van Johanna van den Heede «tot cyraet vande kercke ende tot verheuginge van de religieusen» (2). Dit orgel werd echter reeds in 1580 verwoest, door de beeldenstormers. Na de installatie te Brugge (in het vroegere Staelyzers-klooster, cfr. supra) moeten we wachten tot omstreeks 1610-11 vooraleer we iets over een orgel vernemen.

Nicolaas Helewoudt, orgelbouwer en organist te Brugge (3), krijgt 5 Lb 10 s uitbetaald voor zijn werk, en ook het oude orgel wordt hem toegewezen. Er was dus blijkbaar in het Brugse klooster toch reeds een orgel aanwezig. Er is niet gespecificeerd of Helewoudt materiaal van het oude orgel in het nieuwe verwerkt heeft. In 1630 wordt het instrument voorzien van twee nieuwe blaasbalgen en wordt het gerepareerd; de naam van de orgelmaker wordt niet vermeld.

In 1651 ontvangt Arnout Medaert, telg van een uitgebreide en befaamde orgelmakersfamilie, «25 ponden grote Vlaams, het oude orgelken en 3 ponden drinkgeld» voor een nieuw orgel, qua uitzicht grote gelijkenis vertonend met dit der wilhelminen. (4) (5).

Later, in 1665 en 1670, zullen er aan dit orgel nog reparaties en uitbreidingen gebeuren. Ook hier worden er spijtig genoeg geen namen genoemd in de rekeningen.

Het Van Eynde-orgel

Het laatste orgel dat men in de bidplaats oprichtte vóór de Franse overheersing is waarschijnlijk ook het grootste.

Abdis Anna Muller liet in 1710 een nieuw doksaal met nieuwe trap bouwen. Die werken waren noodzakelijk voor het plaatsen van het nieuwe instrument ; het werd geïnstalleerd in 1711 door de bekende orgelbouwer Jacob van Eynde. De onkosten daarvoor brachten de abdijs zelfs in financiële moeilijkheden. Een abdijskroniek vertelt daarover het volgende : *«In het jaar 1711 was oock gemaect gheweest de nieuwe orgel met het doxsaal. De orgel is ghemaect van Mr Jacobus van den Eynde orgelmaecker tot Yperen. Heeft gekost 250 Lg ende het doxsaal 80 Lg volgens de rekeninge. Hetgene eenen groten smack was voor het convent mits deselve orgel te voor geaccordeerd was geweest van mevrouwe Muliers corts voor haer aflijvigheid»*. (Archief St.-Trudo Abdijs Male, Kroniek 1679, f° 99). En de rekening 1710-11 in hetzelfde archief luidt : *«Item soo isser oock van de selve Mevrouw veraccordeert gheweest met Monsr jacobus van den eynde orgel maecker binnen de stadt jperen voor een nief orgel met leveringhe van kassen en eijserwerck etc. boven 2 maenden montkosten voor hem en sijnen knecht ten tijde van het opmaecken en stellen van de orgele voor de somme van 250 L gr. jtem voor drinckt geldt aen den knecht i L i5 s gr.*

jtem voor het decken van de blaesbalcken 8 s gr.

jtem aen den schrijnwercker voor eenighe clijne bagatelle 6 s gr.».

In het verdere verloop van de 18de e. werd het orgel waarschijnlijk, zoals de meeste andere te Brugge, onderhouden door de orgelmakers Berger. Bewijsstukken zijn er voor de jaren 1774 (Archief St.-Trudo Abdijs Male, rekening 1773-74), 1779 (Brugge Stadsarchief, Boedelbeschrijving nr. II 12739 «Originelen Staet ten sterfhuuse van Sieur Andries Berger ghelicquideert den 7 july 1775», f° 25r-f° 25v) en 1796 (Brugge Rijksarchief, kerkelijk archief nr. 483, rekening 1779-1796) (6).

Tijdens de Franse overheersing, in 1796, wordt het orgel geconfisqueerd en verkocht (Archief St.-Trudo Abdijs Male, Kroniek 1679, f° 118 : *«Dan over den koop van het klooster niet konnende*

recorderen hebbende genoodzaekt geweest de orgelen, preekstoel, de gestoelten uyt den choor wederom te verkoopen voor 't geen men krijgen konde, om dat niemand die wilde bewaren of reserveren».

Het Van Eynde-orgel komt terecht in de parochiekerk van Beernem. Wanneer deze parochie een nieuw orgel aankoopt bij de Gentse orgelbouwer Maximilien van Peteghem, in 1852, wordt het oude orgel overgebracht naar de nieuwe parochie van Sint-Maria-Aalter. Van Peteghem verbouwt het en voegt er delen bij van een orgel uit een klooster van Melsele (gedateerd 1836). Jan Vergaert kuist het orgel in 1887 ; een herstelling van de mechaniek en kuisen gebeurt later ook nog door Joseph en Pierre Deprez.

In 1954-55 plaatste Paul Anneessens, orgelbouwer te Menen, een nieuw orgel in de kerk van Maria-Aalter en demonteerde de borstwering en het orgel. De fraaie tweedelige houten balustrade, met getoste kolonnetjes, bleef in het bezit van Anneessens, maar het orgel werd een vijftal jaren later (door bemiddeling van de Hollandse orgelbouwer De Koff) verkocht aan de Stichting Blauwkapel (Kromme Nieuwe Gracht, 22, Utrecht). De Koff herstelde het en plaatste het in de kerk Blauwkapel te Utrecht. Orgelbouwer Paul Anneessens bezat een foto van het orgel in de toestand van voor 1954.

Het laatste orgel te Brugge, 1850

Na de «beloken tijd» kon, zoals verhaald in de inleiding, in 1834 een nieuwe kapel gebouwd worden, doch pas in 1850 konden de zusters zich een orgel veroorloven. Het werd geleverd door L.B. Hooghuys uit Brugge ; naar de bescheiden koopsom van 850 fr. te oordelen kan het geen groot orgel geweest zijn (7).

Niettemin is het belangrijk, omdat ook dit werk niet bekend was ; het is zelfs niet vermeld op de werklijst die nochtans door Hooghuys zelf in 1885 verspreid werd.

Het was de hoogbejaarde Vrouwe Prieure Coleta Broukaert die op 8 september 1850, feestdag van O.-L.-Vrouw geboorte, er de eerste mis op speelde (8) ; zij was 79 jaar oud en de laatst ingetreden zuster vóór de Franse revolutie.

Vermeldenswaard voor de geschiedenis van dit orgel is nog dat op een c-pijp van een fluit 4 voet van het latere Joris-orgel, volgende inscriptie is gevonden :

Orgel Maria-Aalter vóór 1954,
oorspronkelijk afkomstig van de Sint-Trudo-abdij van Brugge

« le nettoyage de l'orgue
fait par la maison
Delmotte de Tournai
Harmoniste accordeur
A. Coppens père et fils
Saint Léger (Hainaut) Belgique
Bruges le 16 novembre
1912 ».

Het betreft hier een kuisbeurt uitgevoerd door het huis Delmotte te Doornik.

In 1929 werd aan datzelfde orgel een reparatie uitgevoerd die 1.500 fr. heeft gekost (9).

Met de verhuis naar Male werd het Hooghuis-orgel gedemonteerd. Omdat het reeds sterk gehavend en getransformeerd was, en omdat er nog geen nieuwe kloosterkerk gebouwd was, werd het orgel aanvankelijk niet wederopgebouwd. Bij de bouw van de nieuwe kerk werd rechts van het zusterkoor een nis voorzien voor de bouw van een nieuw orgel, waarin, toen het gebouw klaar kwam, in een zeer ongunstige uitklingsituatie een voorlopig orgel werd opgericht door de orgelbouwer Joris uit Hasselt. Hierbij werd fragmentair gebruik gemaakt van pijpwerk uit het voormalige Hooghuis-orgel. Omdat de beschikbare middelen toen uiterst beperkt waren en de zusters in die periode te zeer benomen waren door allerlei beslommeringen omtrent de bouw van hun klooster, is in die prachtige nieuwe kloosterkerk toen een orgel tot stand gekomen dat zowel wat behandeling en aanwending van oud Hooghuis-pijpwerk, als wat het constructief-esthetische of het instrumentaal-muzikale aspect betreft een ware catastrofe was. Zoals verwacht kon worden, heeft het Joris-orgel nooit behoorlijk gefunctioneerd, en is evenmin op een behoorlijke manier gestemd kunnen worden.

Toen er in 1971 dan plannen tot stand kwamen voor de bouw van een nieuw orgel, was de opruiming van het gammel en compleet vermolmde Joris-orgel voor de zusters een ware opluchting. Hiermee werd in de orgelgeschiedenis van de St.-Trudo-abdij de donkerste bladzijde even definitief als kordaat omgedraaid.

Kort na de bouw van het nieuwe orgel in 1972 werd uit het zeer fragmentair bewaarde en fors geruïneerde Hooghuis-pijpwerk van het Joris-orgel een samenhangend fragment van een bourdon

8' gerecupereerd, dat met aanvulling tot een volledig register, werd aangewend als apart begeleidingsregister voor het zusterskoor, en gestemd op $a = 440$ hertz, in de voet van de orgelkast werd opgesteld op een aparte kleine windlade en met aankoppelbare drukkersmechaniek.

Vcetnoten :

1. MILIS, L., VAN WONTERGHEM, K. c.r.s.s., MEULEMEESTER, J.-L. en CAFMEYER, S. : «Male, Burcht en Abdij», uitg. Jong Kristen Onthaal voor Toerisme vzw, Brugge 1981.
Enkele summier gegevens omtrent de geschiedenis van de oude Sint-Trudo-abdij te Brugge werden ook reeds vermeld in :
Z.E.H. Kan. LESCOUHIER, L. : «Geschiedenis van het Kerkelijk en Godsdienstig Leven in W.-Vlaanderen», Brugge 1926, boek I.
2. o.c. blz. 67 en voetnoot 103.
3. Dit werk van Helewoudt was nog niet bekend in de organografie ; totnutoe waren volgende orgels van hem bekend :
1624 Brugge, klooster Eremijten van St.-Augustinus (dit is niet de abdij van Ten Eekhoute !)
1629 Brugge, St.-Anna
1630 Brugge, St.-Jacob
Hij was tevens organist in de St.-Donaaskathedraal, van 1579 tot 1633.
4. o.c. sub 1), blz. 121 en voetnoten.
5. Ook dit werk kan toegevoegd worden aan de lijst van totnutoe bekende werken van A. Medaert.
Over Medaert zie
— DESCHREVEL, A. : «Het geslacht Medaert alias Middaert», in 'De Schalmei', Ve jg., 1950, blz. 91-93.
— id., id., (bijgewerkt), in Jaarboek van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Roeselare en Ommeland (Rollariensa), 1969, blz. r4-89.
— POTVLIEGHE, Gh. : «Medaert», in Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen, deel IV.
6. Over Berger zie
LANNOO, L. : «De Brugse orgelmakers Berger en hun familie», uitg. Instrumentenmuseum Brussel, 1982.
Aan de werkljsten van Berger kunnen (o.m. door het inventarisatiewerk van de Rijksdienst voor Monumentenzorg), sedert de publikaties van L. Lannoo, naast hogervermelde gegevens over St.-Trudo, ook nog volgende werken worden toegevoegd :
A.J. Berger : Oedelem, 1756-57 ; Zevekote, 1722.
D. Berer : Waterland-Oudeman, 1785.
7. Kwitantie van 1850 :
«den ondergeteekenden bekent ontfangen te hebben van de overste van het Clooster van de zitrudom, de somme van achagt ondert en fiftig francs voor het plaezeeren van eene nieuwen Orgel en bleeven daer rysponcaebel vcoren voor fif jaer. 850-00
voor acquit
1. Hooghhuys zoon».
8. Archief St.-Trudo-abdij Male, Kroniek 1679 : f° 131 :
«1850 Is den orgel gemaekt en den 8sten september, Feestdag van O.L.Vrouw Gebcorte, heeft Vrouw Prieure Broukaert er de eerste misse op gespeeld».
9. Gegevens verstrekt door de zuster archivaris van de abdij.

Het nieuwe orgel der Sint-Trudo-abdij te Male/Brugge (1972)

ANTOINE FAUCONNIER

Bouwer : Orgelkas en binnenwerk, behalve het pijpwerk :

Jean-Pierre Draps, Erps-Kwerps (Kortenberg).

Pijpwerk : in hoofdzaak vervaardigd door Gert Van Buuren, Poortugaal (Nederland).

Voor bepaalde gedeelten werd medewerking geboden door J.P. Draps, Erps-Kwerps en Gh. Potvlieghe, Denderwindeke.

Intonatie : Gert Van Buuren.

Schilderwerk van de orgelkas : Firma De Stikker, in samenwerking met architect Arthur De Geyter.

Ontwerp : Orgelkas : Ant. Fauconnier en arch. A. De Geyter.

Binnenwerk en mensuren : Ant. Fauconnier, Zele.

Supervisie : Kamiel D'Hooghe, Grimbergen.

Dispositie :

Manuaalomvang : C - d'''

Aangehangen pedaal : C - d'

1. Prestant 4 voet : (C - e' in het front ; vanaf f' op de lade)
2. Holpijp 8 voet : (volledig in metaal)
3. Oktaaf 2 voet : (geheel op de lade)
4. Fluit 4 voet : (volledig gedekt)
5. Nazaard 3 voet : (conisch)
6. Mixtuur 3 sterk : (samenstelling : C : 1', 2/3', 1/2' ; c' : 11/3', 1', 2/3' ; c'' : 22/3', 2', 11/3')
7. Dulciaan 8 voet (brede kelen tot c'' met lood belegd ; in het groot oktaaf bovendien nog een leerbelegging)
8. Tremulant (opliggend)

Winddruk : 68 mm waterkolom

Met de bouw van het nieuwe orgel der St.-Trudo-abdij te Male is voor het eerst in Vlaanderen, mag men wel zeggen, teruggegrepen naar de uitgangspunten van het oude ambachtelijke orgelmaken, hierbij voorrang verlenend aan de kwaliteit der verwerkte materialen en aan het doelbewust nastreven van een karakteristiek klankconcept. In het Vlaamse orgelmilieu was dit anno 1971, toen het ontwerp tot stand kwam, zeker nieuw, gelet op de fabrieksmatige uitbouw, en zeker wat de klankesthetiek betreft, bepaald ondermaatse gehalte van onze orgelbouw in die dagen. Behalve enkele even schuchtere als onhandige pogingen

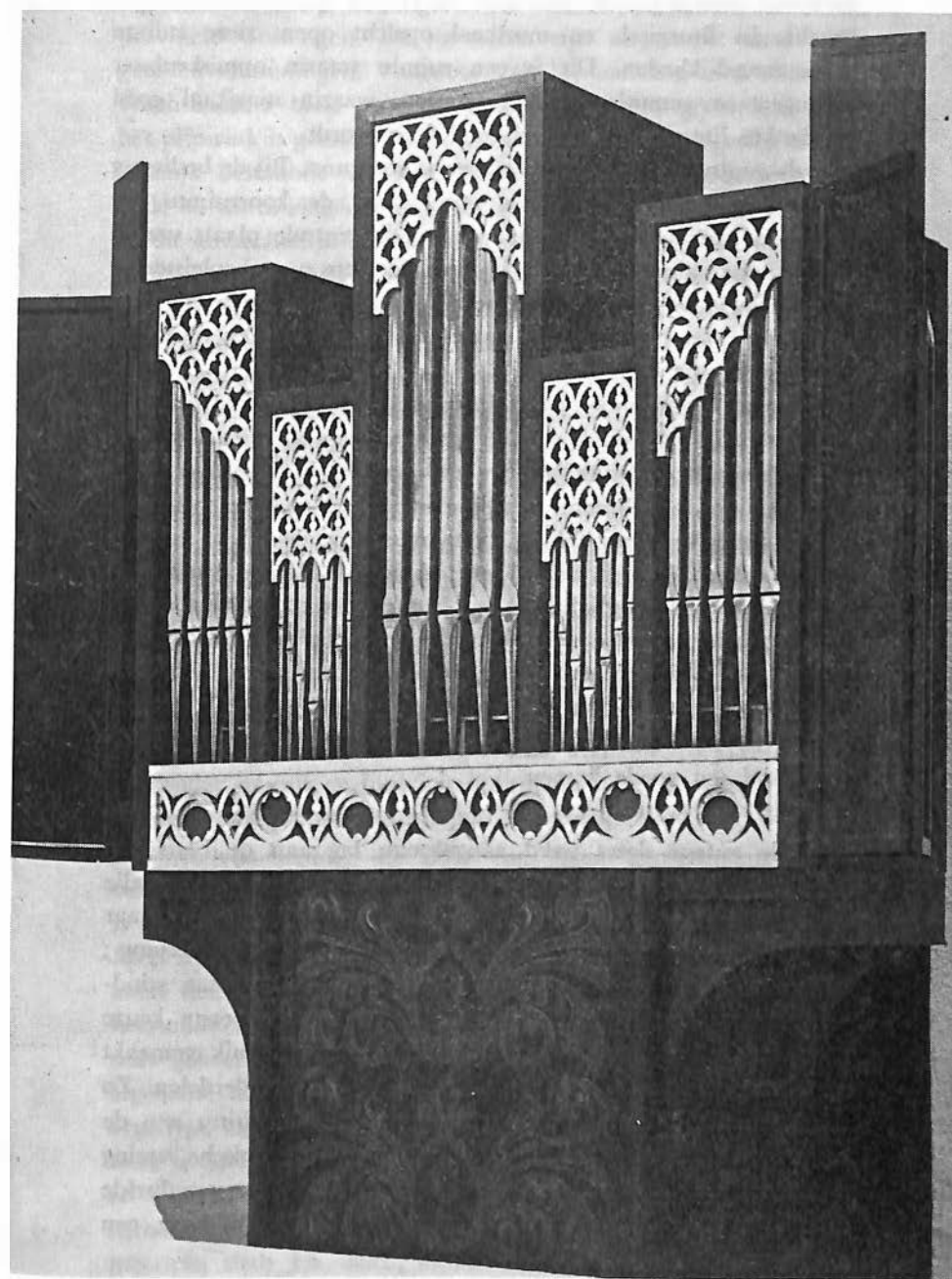
her en der om een mechanische traktuur in te voeren en een dispositie naar de in zwang zijnde neo-barokke smaak op te zetten, was er van een echte vernieuwing in de zin van het herdenken, herbeleven en herbeoefenen van de klankgevingsprincipes van echte oude barokorgels, of het consequent doordenken van bepaald regionaal gebonden orgeltypes, nog geen sprake. In die zin werd er bewust gebroken met een aantal versleten opvattingen, en vooral met een sinds decennia misgroeide orgelsmaak.

Eén en ander heeft in de Westvlaamse regio het nodige ongenoegen verwekt achter de schermen, en zelfs in kerkelijke kringen is niet op begrip of tolerantie gerekend kunnen worden. De stroomopwaartse beweging die geleid heeft tot de bouw van dit orgel, is, naast de grote ontvankelijkheid bij de klooster-gemeenschap te Male zelf, wel bijzonder gesteund geworden door de bezielende impulsen van Ignace De Sutter en Kamiel D'Hooghe, beiden goede bekenden des huizes en begeistert voor zinvolle inhoudelijke vernieuwing op het kerkmuzikale vlak en op het vlak van het orgel dat in de kerkmuziekbeoefening zijn gepaste plaats dient in te nemen.

Ook door de monialen diende in geest en voorstellingsvermogen een grote stap te worden gezet naar een onbekende klankwereld. Gelet op het feit dat het nieuwe orgel een desastreus slecht orgel van de Firma Joris uit Hasselt diende te vervangen, mag deze stap wel bepaald gewichtig genoemd worden.

De opgave bestond erin een bescheiden één-klaviers-orgel rijke klankmogelijkheden te geven en het harmonieus in te passen in de architectuur van de kloosterkerk.

Wat de grote architecturale contouren van het instrument betreft, alsmede de inplanting in de interieurarchitectuur van de abdijkerk, is het gedachtengoed van een zwaluwnestdoksaal en constructief sterk naar gotiek verwijzende orgelkas-vormgeving, met uitgesproken reminiscenties aan het gotische orgel van Sion in Zwitserland, hoofdzakelijk toe te schrijven aan het creatief vermogen van architect Arthur De Geyter, die overigens de gehele vernieuwbouw van het oude slot van Male, alsmede de nieuwbouw van de abdijkerk heeft ontworpen. Het dient vermeld dat deze abdijkerk, alhoewel wat overakoestisch, tot de best klinkende moderne kerken behoort die in Vlaanderen zijn gebouwd. Naar ons gevoelen is dit kerkgebouw in architecturaal en esthetisch opzicht het best geslaagde kerkgebouw dat de artistiek

Orgel St.-Trudo-abdij Male (Draps, 1972)

toch wel zeer begaafde architect De Geyter heeft tot stand gebracht. In liturgisch en muzikaal opzicht opent deze ruimte grote mogelijkheden. Dit is een ruimte waarin onmiskenbaar gezongen en gemusiceerd kan worden, waarin muzikaal goed verklankte liturgie een aangrijpend feest wordt.

In zulk een ruimte een orgel bouwen is een gunst. Bij de beslissing tot de bouw van dit nieuwe orgel werd de kooruimte der monialen aangepast; het orgel kreeg een centrale plaats vanuit een betonnen zwaluwnest, dat in dezelfde witte ruwe bepleistering der omringende muren is afgewerkt, en met de omgeving uitgegroeid is tot een sierlijke eenheid: een blikvanger voor wie het kerkgebouw binnentreedt.

Het ranke orgelmeubel werd in massief eiken vervaardigd en volledig van een donker-rode beschildering voorzien, waarop bovendien aan de frontzijde van de voet en op de luiken bladmotieven zijn aangebracht. Het blinderingswerk en het doorlopend paneel onder de frontpijpbasis, bestaande uit zaagwerk in dubbele massief eiken plaat, is belegd met bladgoud. Het frontpijpwerk met zijn hoog loodgehalte, is gepolijst en heeft een diep grijze, antiek aandoende, tint; de labia zijn met bladgoud belegd. De luiken, mede aangebracht uit overwegingen van gerichte klankuitstraling, verlenen aan het meubel een architecturale importantie die de inplantingsverhoudingen van het orgel tegen de koorwand ten goede komen.

Voor wat het ontwerp van het orgelinstrument zelf betreft, waarvoor de auteur dezes werd aangezocht, lag aan de basis een sluitende en overkoepelende eenheidsconceptie, waardoor alle onderdelen in maten, faktuur en vormgeving geheel op elkaar inspelen. Dit heeft zijn konsekwenties gehad voor de klankgeving; er is een grote geslotenheid uit geresulteerd. De orgelkas, windvoorziening, windlade en traktuur zijn geheel in eerste keuze massieve franse eik uitgevoerd. Er werd geen gebruik gemaakt van kunststoffen of in de handel zijnde fabrieksonderdelen. Zo werd de windlade onder en boven gesponseld, conform aan de oude noord-duitsse praktijk; er werd geen telescopische vering aangebracht boven de slepen, op dat ogenblik beslist een gedurfde nieuwigheid in het moderne orgelmaken. De lade bezit een uitstekende winddichtheid.

Voor het pijpwerk is teruggegaan op een vervaardigingswijze die aansluit bij deze van oude noordelijke orgels, met name in 't

bijzonder het Arp Schnitger-orgel van Nieuw-Scheemda in de provincie Groningen. De mensuren zijn uitgewerkt naar oude getallenverhoudingen, waardoor van bij aanvang een betere en vruchtbaarder basis voor de klankgeving werd gevonden. Voor het pijpwerk is gezocht naar een zacht metaal, een legering hoofdzakelijk bestaande uit lood (voor zowat 95%), hetgeen een volle en warm zingende toon tot gevolg heeft. Een bewuste keuze in dit ambachtelijk pijpenmaken was ook het gebruik van dikke maar zachte kernen (in een gelijkaardige legering van $\pm 95\%$ lood), die in overeenstemming met het beoogde stevige noordelijke klanktype en de eigenschappen van oud pijpwerk in 't algemeen, hebben geleid tot een veel betere intoneerbaarheid dan men doorgaans van fabriekspijpwerk met de bikkelharde kernen en de vlijmscherpe kernfasen placht te mogen verwachten. Dit alles heeft voor gevolg dat de klank een voortreffelijke uitstraling kent met diepte en volume, en aldus toch met doordringendheid, ja bijna op vocale wijze in de ruimte zingt. Met zijn overrompelende directheid, met zijn klaar omlijnde bas en tenor, onderscheidt zich dit instrument van wat wij in Vlaanderen bij oude orgels gewoon zijn aan rondheid en introversie. Met name in 't bijzonder het tongwerk, de dulciaan 8', voor het eerst in Vlaanderen op de echte noordelijke wijze gebouwd in een stevelblok, opent een zulkdanig andere klankwereld, dat daaraan een ander gebruik en functionaliteit dient vastgeknoopt te worden dan ten onzent met tongwerken gebruikelijk is.

De windvoorziening, die door een eiken magazijnbalg wordt verzorgd, is naar moderne normen niet al te strak gehouden; er is ruimte gelaten voor het zogenaamde «ademen» van het orgel. Met zijn verschijning in de Vlaamse orgel-nieuwbouwsituatie heeft het orgel der St.-Trudo-abdij te Male gebroken met de heersende smaak van vele compromissen tussen diverse, vaak zelfs geheel verschillende orgeltypes. Er werd naast het nieuwe algemene uitgangspunt een duidelijke optie genomen voor een orgeltype van noordelijke inspiratie, dat zonder aan strikt copiëerwerk te doen, een aantal essentiële karakteristieken in de structuur en innerlijke opbouw eerbiedigt, die voor gevolg hebben dat barokke orgelliteratuur van Noordduitse en Middenduitse meesters, zoals J.S. Bach, kunnen klinken in passende kleur en stijl, zij het op de bescheiden wijze, eigen aan een éénmanuallig vier-voets-orgel.

In dit verband werd voor het eerst in Vlaanderen een «Wohltemperierte» stemming van Andreas Werckmeister gelegd, nl. deze die A. Werckmeister beschrijft in een aanhangsel van zijn traktaat: «Die Nothwendigste Ammerkungen / unt Regeln wie der Bassus Continuus, oder General=Bass Wohl könne tractiret werden / und ein jede hat / denselben vor sich selbst erlernen können ...» (1715). Hierbij aansluitend, en om de oorspronkelijke frisheid van oude orgelcomposities te bevorderen, werd het orgel gestemd in de Duitse «Chor-toon», $\frac{1}{2}$ boven de huidige toonhoogte : a = 440 hertz.

Hoewel er toen en op heden nog, in de orgelspelpraktijk grote behoefte bestaat aan orgels van dit welbepaald regionaal type, leidt het orgel te Male een stil en teruggetrokken leven. Deze kleine indringer in het West-Vlaamse orgelnieuwbouw-bestand, wordt geregeld afgestraft om zijn anders-geaardheid. Nog nooit werd hij in het Brugse muzikleven, m.n. rond het 3-jaarlijkse internationale orgelconcours, ingeschakeld. Het ziet er zelfs naar uit dat bij het komende bezoek van het G.D.O. (Gesellschaft der Deutsche Orgelfreunde) aan Vlaanderen in de zomer van dit jaar, ook terug het orgel van Male andermaal zal worden doodgezwegen. Behalve enkele ongelukkige snuisterijtjes, — de noodzakelijk geachte accommodatie van verlichtingsarmaturen, verstelbare lezenaars en dies meer, die wel meer na de bouw van een orgel geruisloos en op de meest onhandige plaatsen worden aangebracht —, staat het orgel er nog bij zoals het werd gemaakt, geregeld bespeeld, te zeer vergeten door de buitenwereld, de eerste getuige van een nieuwe geest, doch vast en zeker tot op heden het mooist klinkend nieuwbouw-orgel op West-Vlaams grondgebied. In een tijd die bij ons geen opgemerkte orgelnieuwbouw meer voortbrengt, bij gebrek aan financiële middelen en vooral bij gebrek aan motivatie, in een tijd die zelfs niet meer aan een normaal en regelmatig onderhoud van nieuwe of gerestaureerde orgels toekomt, treedt het orgel der St.-Trudo-abdij te Male, 12 jaar na zijn bouw nog steeds naar voor als een aandachtwekkende 'daad' van echte ambachtelijke orgelbouwkunst, een nieuwe wijze van orgeldenken en orgelklank beleven. Door zijn ondubbelzinnig karakter en zijn spontane klankschoonheid overtuigt het nog steeds vele bezoekers, en is het zelfs nog in staat een jonge generatie te bevestigen in haar streven naar type-gerichte en artistiek bewogen nieuwbouw. Dit is meer dan

nodig, nu wij, amper na de eerste vernieuwingspogingen in de Vlaamse orgelbouw, een gevaarlijk gecamoufleerde comeback beleven van wat twintig jaar geleden, meestal volledig terecht, als 'orgelverval' werd bestempeld.

Wie zich wil overtuigen van de klankwaarde van het orgel, kunnen wij o.m. aanraden de plaatopname te beluisteren van manualiter-orgelwerk van Dietrich Buxtehude, gespeeld door Kamiel D'Hooghe. De platen zijn te verkrijgen bij het Documentatiecentrum voor orgel, Vleeshouwersstraat 23 te 8480 Veurne.

Enige nadere personalia van de Delhayes in de 18de eeuw

FRANS JESPERS

Zoals voor velen blijft ook voor mij de genealogie der Delhayes een ondoorzichtige zaak. Aangezien ik uit mijn onderzoek slechts spaarzame gegevens aan het overzicht van Gregoir (1) kan toevoegen, stel ik ze graag ter beschikking voor wie verder orde wil aanbrengen in deze familiegeschiedenis.

1. Er is een orgelmaker (Louis?) de la Haije, gevestigd te Chièvres en waarschijnlijk te Nijvel, later te Gent. Hij bouwde al aan het eind van de 18de eeuw enige orgels. Hij zal het zijn geweest die procedeerde tegen de Gentse neringen over de vervaardiging van orgelkassen in 1712 (2).
2. Zijn zoon Louis de la Haije (aldus luidt zijn handtekening) zou volgens Gregoir gedoopt zijn te Chièvres op 29 september 1696. De opdrachtgever van het orgel te Westmalle vermeldt in 1749 echter dat Louis de la Haije dan 56 jaar oud is, dus in 1692 of 1693 geboren zou zijn. Hij noemt Louis de la Haije de beste orgelmaker van Antwerpen, en «sone van eenen ouden seer vermaerden orgelmaecker die tot Nijvel gewoont heeft» (3). Deze Louis de la Haije vestigde zich omstreeks 1730 in Antwerpen en huwde daar op 16 juni 1735 met Anna Catharina Smet (4). Hij overleed op 9 maart 1781 te Antwerpen (5).
3. Zijn zoon Louis del Haye (handtekening Bergen op Zoom 1768) of del Heije (Antwerpen 1777) is geboren op 6 januari

- 1736 (6). Hij overleed wellicht in 1779, want tot en met dat jaar onderhield hij jaarlijks zijn orgel te Bergen op Zoom (7).
4. Joseph Delhaye, door Gregoir ten onrechte voorzien van de voornaam Dieudonné, kan evengoed een zoon (Gregoir) als een broer van de Louis onder 2 geweest zijn. Hij werd volgens Gregoir geboren op 4 december 1725; is zijn geboorteplaats wel Antwerpen? Deze Joseph Delhaye, orgelmaker, trouwde in Antwerpen op 24 juni 1781 met Marie Josephine Houtendirck (8). In 1796 woonde hij in de Orgelstraat te Antwerpen, tot aan zijn dood op 31 augustus 1811 (9). De beroemde Jean Joseph Delhaye (die inderdaad ondertekende met «Delhaye») was zijn zoon (1786-1845).
  5. Vanuit Gent treedt een orgelmaker Jacobus Josephus del Haye op in de jaren 1750-1760 (10). Redelijkerwijs kan het verhaal van Gregoir, dat een Gentse Delhaye vrij jong stierf, op hem betrekking hebben.
  6. Louis Delhaye uit Gent onderhoudt het orgel te Damme van 1747 tot 1768 met onderbrekingen (11). Hij kan de zoon van Jacobus zijn, want Gregoir vertelt van een Louis Delhaye, dat zijn vader stierf toen de jongen 13 jaar oud was. Egide van Peteghem steunde hem om de orgelmakerij voort te kunnen zetten, hetgeen vrijwel zeker na 1765 plaats vond.

Resumerend moet aan de genealogie van Gregoir nog minstens een voorvader-orgelmaker worden toegevoegd en ontstaan er vele vraagtekens bij de vader-zoon-relaties zoals Gregoir ze opgeeft. Wel staat vast, dat de Delhayes in de 18de eeuw zowel te Gent als te Antwerpen een werkplaats hadden.

Voetnoten :

1. GREGOIR, E.G.J., *Historique de la facture et des facteurs d'orgue*, Antwerpen, 1865 / Amsterdam, 1972, blz. 99-102.
2. POTVLIEGHE, Gh., art. *Haye, de la*, in: Winkler Prins Vlaanderen, blz. 266.
3. Breda, Stadsarchief, afd. III, 105, doos 41, omslag 3.628.311,4, stuk 13. Vgl. JESPERS, F., *Vlaamse verwickelingen in Breda*, in: de Mixtuur nr. 49, blz. 750-761.
4. Antwerpen, Stadsarchief, trouwboek St.-Jacob, 1735.
5. Idem, begraafboek O.-L.-Vr. Noord, 1781.
6. Idem, doopboek O.-L.-Vr. Zuid, 1736.
7. JESPERS, F., *Repertorium van orgels en orgelmakers in Noord-Brabant tot omstreeks 1900*, 's-Hertogenbosch, 1983, blz. 18.
8. Antwerpen, Stadsarchief, trouwboek O.-L.-Vr. Noord, 1781.
9. Idem, volkstelling 1796 (wijk 3) en bev.-reg. overl. 1811.
10. Vgl. POTVLIEGHE, Gh. en ROOSE, P., *Bouwstenen*, in: *Orgelkunst* 7 (1984), nr. 1, 33-35.
11. LANNOO, L., *Het orgel in de O.-L.-Vrouwekerk te Damme*, in: *Mededelingen Centraal Orgelarchief* 1978/3, blz. 13 (24).

In memoriam

Karel de Brabander 1913-1984

Op 20 november 1984 is de Vlaamse componist Karel de Brabander plotseling overleden. Hij was geboren te Geel op 31 maart 1913, studeerde aan het Lemmensinstituut en het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium van Antwerpen. Hij was eveneens kandidaat in de wijsbegeerte en letteren.

In 1936 won hij de Internationale Compositieprijs Henri Le Bœuf met zijn 'Didactische Suite'.

Gedurende meer dan vijftien jaar, tussen 1950 en 1970 heeft hij het componeren omzeggens stopgezet. Nadien schreef hij een reeks werken voor verschillende bezettingen w.o. symfonieën en andere orkestwerken, kamermuziek en vocale werken. In 1983 behoorde hij tot de eerste laureaten van de Baron Flor Peetersprijs.

Voor orgel schreef hij ook een Passacaglia en Allegro, opgedragen aan de schrijver dezes en uitgegeven in 1968 bij H.W. Gray Co., Inc. Deze groot opgezette compositie is gebouwd op de melodie van de sequentiezang «Victimae Paschali Laudes» en kenmerkt zich door een eenvoudige geordende structuur met methodisch en systematisch opgebouwde variaties. De harmonie is chromatisch gekleurd. De stijl sluit aan bij het symfonische orgel. Dit effectrijke stuk verdient ruime aandacht.

K. d'H.

Hermann Schroeder 1904-1984

Deze bekende Duitse componist uit Keulen werd geboren te Bernkastel op 26 maart 1904 en stierf op 7 oktober jl. in Bad Orb waar hij aan de 19de Kerkmuziekdagen van Fulda deelnam. Hij is tachtig jaar geworden.

Na zijn studies bij Lemacher, Bachem, Overborbeck en J. Müller aan de Musikhochschule te Keulen werd hij er professor en later ook plaatvervangend directeur.

Zijn vele composities getuigen van solied vakmanschap, karakteristieke inspiratie en effectrijke klankgeving.

Hij bleef trouw aan het tonaliteitsprincipe en baseerde zich veelal op de gregoriaanse gezangen. Zijn omvangrijk oeuvre omvat missen, en andere koormuziek, liederen, klaviermuziek, concerten, toneel- en speelmuziek.

Als pedagoog heeft hij talloze musici gevormd.

Hij publiceerde samen met Lemacher «Handwerk der Komposition» in drie delen.

K. d'H.

Feike Asma 1912 - 1984

Op dinsdag 18 december 1984 overleed Feike Asma. Deze Nederlandse organist, door de enen bewonderd door de anderen verguisd, was een begrip.

Zijn ontelbare orgelconcerten trokken een zeer ruim publiek. Zijn programma's waren afgestemd op een geëigend publiek dat hij wist te boeien en oprecht te ontroeren. Hij vertrouwde op zijn begaafdheid om de muzikale boodschap met grote intensiteit over te brengen. Hij paarde enorme werkkraft aan innemende en genereuze warmte voor zijn vrienden.

Zijn opleiding genoot hij bij Jan Zwart. Over de door hem gevolgde dirigentencursus in Sienna was hij zeer mededeelzaam. Hij heeft vele plaatopnamen gespeeld.

Ik mocht hem uitnodigen voor een recital in de Sint-Salvatorskathedraal te Brugge. Hij speelde werk van Bach, Händel, Franck, Andriessen en Monnikendam. De vertolking van de Toccata in F van Bach klonk nogal erg vrij, daartegenover gaf hij een pregnante verklanking van de Toccata van Andriessen.

In de Lutherse Kerk in Den Haag, waar hij organist was, vond ik aan de speeltafel een foto opgehangen van Gabriel Verschraegen, met daarop een in lovende en dankende bewoordingen gestelde «hommage» aan zijn leraar Feike Asma.

K. D'H.

Ter bespreking

CLAUDE NOISSETTE DE CRAUZAT : «CAVAILLE-COLL»

Ed. *La Flûte de Pan*, Paris 1984 ;
345 blz. tekst + 115 blz. illustraties.

De bibliografie over Cavallé-Coll omvat naast een aantal monografieën over meer of minder bekende orgels, vooral twee standaardwerken : het ene van de hand van de kinderen van de orgelbouwer, nl. Cécile en Emmanuel Cavallé-Coll, het andere geschreven door Fenner Douglass, een Amerikaans organist en musicoloog. Met Crauzat's lijvig boek wordt hier een derde referentiewerk aan toegevoegd.

Cécile en Emmanuel Cavallé-Coll's werk werd uitgegeven in 1929, en verscheen onlangs in herdruk (zie bespreking in *Orgelkunst* 1983, 1) ; het is een goed gedocumenteerde en zeer leeswaardige biografie, die uiteraard nogal subjectief gekleurd is. Fenner Douglass' «Cavallé-Coll and the Musicians» dat in 1980 verscheen (in 2 boekdelen), is een monumentaal werkstuk dat een zeer goed beeld geeft van Cavallé-Coll's persoonlijkheid, zoals deze tot uiting komt in de talloze brieven van en aan musici, gezagsdragers, leveranciers, zakenrelaties, enz. Naast Fenner Douglass' eigen analyse, geschreven in een (typisch Amerikaanse) zakelijke en zeer heldere stijl, bevat dit werk een uitgebreide selectie van vele tientallen brieven. De auteur putte zijn informatie uit de zgn. Collection Lapresté, die zowat het volledige archief van de firma omvat tot en met 1859. F. Douglass kreeg de beschikking over dit archief, dat in het bezit was van Jean Lapresté, die tussen beide wereldoorlogen een tijdlang directeur was van de firma «Cavallé-Coll». Het is dan ook op zijn minst eigenaardig dat in Noisette de Crauzat's pas verschenen «standaardwerk» over Cavallé-Coll geen enkele allusie gemaakt wordt op het bestaan van dit archief, terwijl F. Douglass' boek nergens wordt vermeld!

Claude Noisette de Crauzat is kunsthistoricus en musicoloog, professor aan de universiteit van Rouen, die regelmatig publiceert over organologische onderwerpen. Hij is een vurig bewonderaar van

Cavallé-Coll, hetgeen in onderhavig boek overvloedig tot uiting komt.

Zijn «Cavallé-Coll» omvat volgende onderwerpen :

— Een biografisch portret van het geslacht der Cavallés, en een schets van Aristides vorming en opleiding ; deze gegevens zijn grotendeels ontleend aan het werk van Cécile en Emmanuel.

— Een schets van de persoonlijkheid van Aristide, o.m. aan de hand van een 30-tal brieven, vnl. aan Widor en Albert Dupré (vader van Marcel Dupré). Deze brieven van ongelijke relevantie geven vooral een (nogal zielig) beeld van de oudere Aristide C.C.

— Een analyse van Cavallé-Coll's orgelbouwstijl ; deze blijft vrij oppervlakkig en maakt nauwelijks melding van de minder fraaie aspecten ervan (gebruik van zink, werken met onderaannemers, enz.).

— Een werklijst van het huis Cavallé-Coll-Mutin, door deze laatste gepubliceerd in 1923.

— De hoofdbrok van het boek (± 250 blz.) wordt gevormd door een uitgebreide dispositieverzameling van een groot aantal bekende en minder bekende Cavallé-Coll-orgels. Sommige daarvan worden zeer uitvoerig besproken (met bestekken, verslag van oplevering, enz.), andere daarentegen zeer beknopt.

— Een verzameling van een honderdtal foto's, waaronder een aantal van weinig bekende orgels, van allerhande onderdelen (pijpwerk, windvoorzieningen, enz.). Merkwaardig is de afbeelding van een (blijkbaar intact) «Poikilorgue», een soort harmonium dat door de Cavallés werd uitgevonden.

— Een 60-tal prachtige afbeeldingen van gedetailleerde bouwplannen van verschillende orgels, die in het bedrijf werden vervaardigd. Deze plannen stammen uit de nalatenschap van orgelbouwer Jean Hermann (1906-1965).

Het boek bevat dus alleszins een grote hoeveelheid interessant materiaal. Men kan zich evenwel de vraag stellen of de publikatie ervan onder deze vorm zinvol is : een deel van de documentatie is dermate gedetailleerd dat ze m.i. eerder in een monografie thuishoort. Dit neemt natuurlijk niet weg dat er ook een aantal archiefstukken bij zijn die een meer algemene betekenis hebben. Zo o.m. het opleveringsverslag van het orgel in de kathedraal van Quimper, opgesteld door Pierre Marie Hamel (1786-1879), magistraat in Beauvais en befaamd orgelexpert. Zijn verslag getuigt niet alleen van een grote deskundigheid inzake orgelbouw, maar plaatst tevens nogal wat vraagtekens bij de vernieuwingen die door Cavallé-Coll werden toegepast, zoals mag blijken uit volgende citaten :

— over «restauraties :

... Il n'est pas rare de rencontrer de prétendues restaurations qui ne sont que de regrettables mutilations ...

— over ingewikkelde traktuursystemen :

... Toutefois ce système est d'une bien grande complication et d'un entretien difficile qui devient presque impossible dans les villes éloignées des artistes habitués à ces sortes de travaux ...

— over veelvuldige «pédales de combinaison» :

... C'est pour ainsi dire un objet de luxe ... dont très peu d'organistes savent tirer parti et qui, pour quelques-uns, ne produit qu'un embarras nuisible ...

Deze bemerkingen, geschreven anno 1848, hebben m.i. nauwelijks aan actualiteit ingeboet.

Het boek van Crauzat bevat verder een uitgebreide dispositie-verzameling, die uiteraard verre van volledig is, gezien de werkljst om en bij de 700 instrumenten omvat. Voor sommige orgels werd daarbij een uitvoerige documentatie opgenomen (archiefstukken), hier en daar ook een aantal gegevens van opmetingen (geen pijpmensuren). Toch stelt zich ook hier de vraag naar de bedoelingen van de auteur: aan het opsommen van talrijke disposities met weinig of geen commentaar heeft de lezer maar een magere boodschap, terwijl de belangrijkste instrumenten reeds genoegzaam bekend zijn uit allerlei andere publikaties. Vervelend is daarbij het ontbreken van een register en van verwijzingen naar de illustraties. Pikant detail: voor ons land vermeldt de auteur alleen de dispositie van het orgel in het «Institut du Sacré-Cœur te Jette, waarvan de droevige lotgevallen aan de lezer intussen bekend zijn uit een vorig nummer van Orgelkunst (1984, 4).

De hoofdstukken die het leven en werk van de orgelbouwer in het algemeen behandelen, brengen weinig nieuwe elementen aan (buiten enkele details over Vincent Cavallé-Coll en over de levensavond van Aristide) en halen niet het niveau van Fenner Douglass' analyse. Een belangrijke hinderpaal bij de studie van Cavallé-Coll's œuvre vormt het «verdwenen» archief van de firma betreffende de periode vanaf 1860. Volgens sommigen werd dit archief tijdens de laatste wereldoorlog vernield, volgens anderen zou het nog steeds bestaan, maar wordt het door de bezitters (?) niet vrij gegeven. Het schijnt in ieder geval zo te zijn (volgens G. Huybens in ISO-Information, augustus 1983) dat onze landgenoot Dom Jozef Krebs (1896-1964) in de jaren 1949 inzage had van een aantal belangrijke documenten, waaronder een gedetailleerde werkljst, toen in het bezit van de firma Pleyel en thans eveneens «verdwenen»...

Dat onderhavig boek een nieuw referentiewerk wordt over Cavallé-Coll is een feit, zij het dan met een aantal reserves, waarvan de belangrijkste wel is dat een vorig uitmuntend standaardwerk volledig wordt genegeerd. Blijft ook de vraag of er werkelijk behoefte bestond aan een dergelijk werk, m.a.w. of de aanbrenng van nieuwe gegevens belangrijk genoeg was om er een groots opgevat boek aan te wijden. Is er niet eerder behoefte aan een uitvoerige studie van de andere Franse orgelbouwers uit de vorige eeuw, die alle — op uitzondering van Merklin — in de schaduw stonden van Cavallé-Coll, terecht of ten onrechte, maar waarover nauwelijks enige literatuur te vinden is.

Alles bijeen maakt het werk van Noisette de Crauzat een wat tweeslachtige indruk: het biedt voor elk wat wils, maar laat uiteindelijk ieder op zijn honger, en het is derhalve zeker niet «het definitieve boek» over Cavallé-Coll. Voeg daarbij de exorbitante prijs (570 FF) voor een slordig ingenaaid boek, met een zeer summiere inhoudstafel en zonder naam- of plaatregister, dan kan men begrijpen dat het niet direkt de kooplust stimuleert.

Dr. Jos De Bie

PARTITUUR

In de reeks INCOGNITO ORGANO (Harmonia-uitgaven Hilversum), verzorgd door Ewald Kooiman:

Deel 25:

Johann Ludwig KREBS (1713-1780): «Zes Koraalbewerkingen»

Het betreft de koraalbewerkingen uit Mus. ms. autograph J.L. Krebs 5 in het bezit van de Deutsche Staatsbibliothek in Oost-Berlijn. Het bundel bevat 3 bewerkingen pro organo pleno-registratie respec-

tievelijk over de liederen «Freu dich sehr o meine Seele» (1), «Was Gott Thut das ist wolhetan» (4) en «O Ewigkeit, du Donnerwort» (6). De eerste bewerking met C.F. in de sopraan heeft zich naar vorm en materiaalbehandeling sterk geïnspireerd op Bach's Orgelbüchlein, maar vindt op verre na niet de diepe rijkdom van de grote leermeester.

De beide anderen zijn dynamische stukken, die respectievelijk met C.F. in de bas (pedaal) en in de tenor, geen van beide meer aan een echt contrapuntische stemvoering toekomen. Het voorimitatie-thema is allereerst gedacht vanuit de harmonie, en de verdere behandeling of het tegenover elkaar stellen van compositorisch materiaal reikt nauwelijks verder dan de harmonische grondslag. Een kenmerk dat J.L. Krebs duidelijk onderscheidt van J.S. Bach, en hem aldus situeert in een sfeer van muziekbeoefening die de gecompliceerde barokstijl heeft verlaten.

Twee koralen waren aanleiding tot het schrijven van een trio, nl. «Mein Gott das Herze bring (ich dir)» (2), en «Herr Jesu Christ dich zu uns wend» (3) (door Krebs zelf Fantasia genoemd). In dit genre is er naar ons gevoel wel wat beters uit Krebs' pen gevloeid, maar toch is hier goed materiaal voorhanden voor het trio-spel zonder dat al te uitgebreide studie wordt geveerd.

Een al eerder uitgegeven, maar meteen ook een ander genre van koraalbewerking, vormt het nr. 5: «Herzlich thut mich verlangen». Onversierde C.F. solistisch in de sopraan, daar tegenover begeleidende stemmen met sfeer scheppende motieven, zuchtmotieven, chromatiek en sekwenzen, maar geen echte polyfonie, een muzikale expressie die het doorgaans doet, maar niet diep aangrijpt.

Na deze nieuwe Krebs-band is het verheugend van de uitgever te mogen vernemen dat in een volgende band van Incognito Organo de resterende koraalbewerkingen van J.L. Krebs zullen worden gepubliceerd. Wij hopen dat hiermee in een min of meer samenhangende bundeling het volledig bekende œuvre van deze componist toegankelijk wordt. De huidige versnippering in de uitgave van J.L. Krebs' orgelwerk is een gewichtig ongemak.

Aan de kerkorganist is deze bundel van harte aanbevolen.

A.F.

Mededelingen

Vlaamse Orgelvereniging v.z.w. : Activiteiten 1985

1. Orgelagenda 1985

Reeds voor de 5de maal verschijnt begin april de jaarlijkse tweetalige orgelagenda. In deze agenda is een dagkalender van de orgelconcerten opgenomen. Ook de concerten in de grensgebieden zijn hierin vermeld. Daarnaast komen de verschillende referaten, festivals, grammofoonplaten, wedstrijden, excursies, tijdschriften en publikaties aan bod, samen met de adressen van de concertverenigingen. Dit jaar wordt de restauratie van het Van Peteghem-orgel te Sint-Lievens-Houtem belicht. Een onontbeerlijke info-gids voor de orgelliefhebber! Kostprijs: 50 fr.

2. Orgeldag : 10 april

Op woensdag 10 april e.k. te 10 uur organiseert de V.O.V. een orgeldag waaraan verschillende orgelprominenten uit Vlaanderen en Nederland deelnemen. Volgend drieluik is geprogrammeerd :

1. orgelbouw : restauratie — nieuwbouw — beleid
2. het ambt van de kerkorganist
3. de orgelopleiding in de conservatoria

De reeks referaten per onderwerp worden afgesloten met een gemodereerd paneelgesprek waarop ook uw vooraf schriftelijk ingediende vragen aan bod zullen komen.

Plaats : Stadsbibliotheek Sint-Niklaas (bij de Grote Markt).

Aanvangsuur : 10 uur.

Deelname in de kosten : 250 fr.

Leden V.O.V. : 100 fr.

Middagmaal niet voorzien.

3. Orgelfotokaarten

De V.O.V. publiceert dit jaar nog twee reeksen van telkens acht orgelfotokaarten van belangrijke instrumenten uit Vlaanderen. Afmetingen : 18 cm. x 12 cm. ; zwart-wit.

Volgende orgels worden dit jaar in de reeks opgenomen :

Affligem : abdij ; Asse : St.-Martinuskerk ; Grimbergen : koororgel abdij ; Aspelare : St.-Amanduskerk ; St.-Lievens-Houtem : St.-Michaëlkerk ; St.-Antelinks : St.-Gertrudiskerk ; Jette : St.-Pieterskerk ; Hoogstraten : Begijnhofkerk ; Zuienkerke ; Moere-Gistel ; Peer (Limburg) ; Melsele : Kapel van Gaverland ; Anderlecht : H. Guidokerk (It. orgel) ; Geel : St.-Amanduskerk en Heverlee : klooster (C. Coll).
Kostprijs : 250 fr. per reeks.

4. Orgelexcursie : 5 oktober

De orgelexcursie van dit jaar wordt gepland in het Brusselse. In de voormiddag geeft Kamiel D'Hooghe een referaat over de Belgische orgelmuziek in de 20ste eeuw in de kleine zaal van het conservatorium te Brussel. In de namiddag worden orgelvoorstellingen gepland te Anderlecht (H. Guidokerk) : historisch Italiaans orgel door Robert Kohnen ; te Brussel : St.-Jan Berchmanscollege en de Dominicanerkerk : allebei instrumenten van Van Bever. Kamiel D'Hooghe verzorgt tevens een concert met Belgische orgelmuziek. Het slotconcert heeft plaats op het schitterende Schijven-orgel in de Onze-Lieve-Vrouwkerk te Laken met een C. Franckrecital door de titularis Johan Moreau.

Kostprijs : referaat + orgeltrip : 600 fr. ; orgeltrip : 500 fr. ; leden V.O.V. genieten een vermindering van 100 fr. Avondmaal is voorzien.

5. Mededelingenblad «orgel positief»

Begin februari verschijnt het eerste nummer van het mededelingenblad van de V.O.V. waarin vooral de komende activiteiten van de vereniging worden belicht. Dit tijdschrift wordt aan alle leden gratis toegezonden.

Om de werking van de «Vlaamse Orgelvereniging» v.z.w. te bekostigen wordt een warme oproep gericht aan alle organisten en orgelliefhebbers om lid te worden van deze vereniging voor het symbolisch bedrag van slechts 150 fr.

Dit bedrag kan U storten op rek. nr. 408-7046691-94 t.n.v. de «Vlaamse Orgelvereniging» v.z.w., Pothoekstraat 138/14 te 2008 Antwerpen. Op dit nummer kunt U tevens uw bijdrage storten voor de andere activiteiten met vermelding van het onderwerp. Tevens kunt U op dit adres al uw vragen schriftelijk indienen voor de orgeldag. Deze vragen worden uiteraard anoniem aan de gespreksgroepen voorgelegd.

Orgelklank en techniek in Tongeren - april en juni

Reeds voor de derde opeenvolgende maal organiseren de Basilica Concerten en de Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium in de schooluitstap rond de thematiek van het Orgelpatrimonium in de Provincie Limburg. Het orgel is immers een instrument dat diverse boeiende aspecten heeft, gaande van artistiek-muzikaal tot technisch-mechanisch. Dit alles wordt op een deskundige wijze toegelicht door organist Luc Ponet, zowel d.m.v. concreet illustratiemateriaal als aan het orgel zelf. Twee orgels worden bezocht : het orgel van de Sint-Laurentiuskerk te Overrepen en het grote orgel van de Basiliek te Tongeren. Telkens worden de mogelijkheden en de eigenheden van deze instrumenten verklaard en aangetoond. Ook wordt een bezoek gebracht aan het atelier van orgelbouwer Verschuere te Tongeren. In het atelier komen vooral de technische aspecten van de orgelbouw aan bod : het gieten en intoneren van de pijpen, de mechanische werking van het orgel, de orgelkast, enz.

Naast het orgel wordt er ook plaats ingeruimd voor de landschappelijke en cultuur-historische aspecten van Zuid-Limburg met daarin Tongeren in het bijzonder. Met de medewerking van de Fietswerkplaats Zuid-Limburg wordt een rondrit per fiets opgezet doorheen het prachtige Haspengouwse landschap rond Tongeren. Op regelmatige tijdstippen wordt halt gehouden om onder begeleiding van een gids historische sites en gebouwen te bezoeken.

Dit initiatief is vooral bedoeld voor schoolgroepen (tot 30 leerlingen, leeftijd vanaf 14 jaar).

Elke deelnemer ontvangt een uitgebreide documentatiemap.

De fietsen zijn in het pakket inbegrepen.

Er is een regenprogramma voorzien.

Deelnemingsprijs : 150 fr. per persoon (huur fiets en bezoeken inbegrepen).

Inlichtingen en inschrijvingen : Basilica Concerten Limburg, Kielenstraat 15, 3700 Tongeren. Tel. 012/23.57.19.

Zomercursus op Zuidnederlandse orgels

Veurne 15 - 20 juli

Van maandag 15 tot zaterdag 20 juli 1985 geeft Kamiel D'Hooghe een cursus «Muziek voor Zuidnederlandse orgels».

Het is de vierde maal dat deze cursus georganiseerd wordt.

De lessen gaan door op de Van Peteghem-orgels van Veurne, Haringe, Moere, Millan (F.), het Van Belle-orgel van West-Cappel (F.) en het nieuwe Garnier-orgel te Ekelsbeke (F.-Escalbecq).

Een ruim repertorium kan worden voorgesteld. Uiteraard rekening houdend met de aard van de te bespelen orgels.

Het aantal deelnemers is beperkt.

De organisatie berust bij het Documentatiecentrum voor Orgel, Vleeshouwersstraat 23, 8480 Veurne.

Het inschrijvingsgeld bedraagt 500 fr. Het lesgeld voor de cursus 2.500 fr. Men kan logies bekomen aan voordelige prijs.

Internationale Zomercursus Flor Peeters - Kathedraal

Mechelen 29 juli - 1 augustus

Het programma bestaat uit :

Twee werken uit de voor-Bachse Barok.

J.S. Bach : twee grotere werken (preludes en fuga's, toccata's, fantasies), één sonate en twee belangrijke koraalvoorspelen waarvan één met uitgebreide ornamentiek.

Twee werken van C. Franck, ofwel één werk en een tweede compositie uit de Romantische School.

Twee werken uit de moderne orgelliteratuur en naar wens een compositie van een Belgisch auteur.

Samen elf of twaalf werken en geen verder repertorium.

Inlichtingen : Commissariaat-Generaal voor de Internationale Culturele Samenwerking, Trierstraat 100/104 - 1040 Brussel.

Tweede Waals Orgelseminarie 3-11 augustus

Jean Ferrard, Bernard Focroulle en Michael Radulescu geven cursus op moderne orgels van P. Collon. Zij behandelen de instrumentale en vocale techniek uit Bachs tijd.

Inlichtingen : Secrétariat Semaine d'Orgue de Wallonie AIEW, Rue de l'église 15 - B 6930 Grupont. Tel. (084) 36.67.19.

Orgeldagen in het oude graafschap Vlaanderen

4 - 10 augustus 1985

«Die Gesellschaft der Orgelfreunde» heeft voor zijn jaarlijkse orgeldagen 'het oude graafschap Vlaanderen' uitgekozen. Luc Lannoo en Paul Peeters (NL) tekenen verantwoordelijk voor de programmatie van deze orgeldagen.

De bezochte orgels bevinden zich te :

Brugge, St.-Salvatorskathedraal (Van Eynde 1719-Klais 1935), Rekem, St.-Niklaas (Van Houtte 1842), Belleghem, St.-Amandus (Loncke 1981), Heule-Watermolen, St.-Godelieve (Berger 1743), Kuurne, St.-Katharina (Anneessens 1864), Semmerzake, St.-Pietersbanden (Van Peteghem ± 1790), St.-Lievens-Houtem, St.-Michaëlskerk (Van Peteghem ± 1790), Laarne, St.-Macariuskerk (Langlez 1672), Gent, Conservatorium (Loncke 1982), Koewacht (NL) HH. Philippus & Jacobus (Rogier 1884), Hulst (NL), St.-Willibrordus (Flentrop 1970-71), Eeklo, St.-Vincentius (Schijven 1905), Gent, O.-L.-Vrouw-St.-Pieters (Van Peteghem 1849), Wulveringen-Beauvoorde, O.-L.-Vr.-Hemelvaart (Van der Haeghen ? ± 1770), Haringe, St.-Martinus (Van Peteghem 1778), West-Cappel (F.), St.-Silvester (Van Belle 1683), Zuienkerke, St.-Michiels (Berger ± 1780), Stalhille, St.-Jan de Doperkerk (Van Eynde 1715), Brugge, St.-Gillis (Loncke 1976), Gent, naar keuze : de St.-Baafskathedraal of/en de Karmelietenkerk (Schijven 1893).

De organisten zijn : S. Deriemaecker, R. Deruwe, Chr. Dubois, E. De Geest, B. Focrouille, Jozef Sluys, Johan Huys, Hubert Schoonbroodt en Joris Verin uit België en Peter van Dijk, K. van Eersel, C. de Jong, A. De Klerk, J. Langeveld, J. van Oortmerssen, G. van Schoonhoven uit Nederland.

De inschrijving voor deze orgeldagen kost 1.890 fr. voor leden van de G.d.O. (of 2.490 fr. (met echtgenoot of partner), 3.150 fr. voor niet-leden (of 4.200 fr. met echtgenote of partner). Studenten of scholieren betalen 945 fr.

Overschrijvingen kunnen gebeuren op P.R. van Luc Lannoo nr. 000-1452805-36 met vermelding 'Orgeltagung'.

Verdere inlichtingen zijn te bekomen op «G.d.O. - Tagung 1985», postbus 89, 1000 Brussel 22.

Internationale Muziekdagen Dendermonde - Festival van Vlaanderen 16 - 22.8.'85

Kristiaan Van Ingelgem en Johan Huys geven cursus over respectievelijk het Bachœuvre en het clavecimbelœuvre van Scarlatti, Händel en Bach.

Verder is er een orgeltrip voorzien in het land van Dendermonde. Een tentoonstelling en concerten gewijd aan de «Prinsen van de muziek» vervolledigen het beeld.

Inlichtingen : Internationale Muziekdagen, Dienst Cultuur & Toerisme, Stadhuis, Grote Markt 1 - 9330 Dendermonde.

In de sporen van J.S. Bach

Van 24 augustus tot 1 september organiseert de Dienst Reizen van de Stichting Lodewijk de Raet voor de derde maal een Bachreis. Kamiel D'Hooghe, samen met plaatselijke gidsen situeren J.S. Bach, zijn familie, Händel en andere barokcomponisten.

De diverse plaatsen die aan Bachs aanwezigheid herinneren, worden bezocht. Hildebrandt- en Silbermannorgels worden bespeeld.

De reis gaat over Eisenach, Arnstadt, Erfurt, Weimar, Leipzig, Dresden, Weisenfels, Köthen en Halle.

De cultuurhistorische en technische leiding wordt door Walter Moens verzorgd.

Inlichtingen : Stichting Lodewijk De Raet, Liedtsstraat 27-29, 1030 Brussel. Tel. (02) 241.94.23.

Studiedagen en Dollartfestival

De Commissie Studiedagen N.O.V. organiseert volgende studiedagen voor vakorganisten :

Op 16 maart worden de «Orgelwerken van G. Böhm» behandeld o.l.v. H. Vogel in de Doopsgezinde Kerk te Haarlem.

Op 13 april wordt een studiedag ingericht in de Grote- of St.-Bavokerk te Haarlem. Klaas Bolt tekent verantwoordelijk voor «Gemeentezangsbegeleiding en improvisatie».

Op 11 mei behandelt J. van Oortmerssen in de Waalse Kerk te Amsterdam «Oude vinger- en voetzetting in Bach's 8 Kleintjes en de Trio's van Sorge».

Van 14 tot 23 juni wordt door de Nederlandse Organistenvereniging een Bachcongres georganiseerd waar sprekers en spelers het meest recente onderzoek rond Bachs werk etaleren.

Op het oudste orgel (1457) in Noord-Europa, staande te Rysum bij Emden, wordt geconcerteerd.

Een hoogtepunt vormt de internationale orgelwedstrijd op de Schnitgerorgels van Groningen (Martinikerk), Norden (St.-Ludgeri) en Weener.

Op 16 juni wordt het inauguratieconcert gespeeld op het door Jürgen Ahrend gerestaureerd orgel te Norden.

Een tentoonstelling gewijd aan de ontwikkeling van het Noord-Duitse orgel in de 15de tot de 18de eeuw is gepland.

Inlichtingen en inschrijvingen : Studie/Congress N.O.V. - Dhr. J. Remmers, Grietstraat 10 bis A, 3514 VJ Utrecht, NL

Orgeldag en orgelconcours te Elburg - Holland

Op zaterdag 25 mei e.k. wordt in het oude stadje Elburg een «botterdag» gehouden. Hierop inspelend zal de Stichting «Kerk en Muziek Grote Kerk Elburg» een orgeldag organiseren. De kerk blijft gans de dag toegankelijk en om het uur wordt een korte orgelbespeeling gehouden. Daarnaast zal elke geïnteresseerde vrijelijk het grote orgel en het koororgel mogen bespelen.

Op zaterdag 31 augustus heeft traditiegetrouw de Nationale Orgelconcours voor amateurorganisten plaats.

Voor meer informatie over deze Elburgse orgelactiviteiten: M. Seijbel, Wildemaetstraat 43, 8081 AH Elburg - Holland, Nederland.

« Europese Orgelmuziek van de 19de eeuw »

De «Gesellschaft der Orgelfreunde» organiseert van 3 tot 5 oktober 1985 in Rheda-Wiedenbrück BRD een werksessie met referaten, interpretatieseminaries en concerten. Werken hieraan mee: Dr. Otto Biba (Wenen), Prof. Dr. Hermann J. Busch (Siegen), Dr. Ewald Kooiman (Amsterdam), Jeremy S. Walbank (Londen) en Prof. Gerhard Weinberger (Detmold).

Inlichtingen en inschrijvingen: Prof. Dr. H. Busch, Heinrich-Schütz-Strasse 27, D 5900 Siegen - Tel. 271-311434.

Absil en Jongen in Zweden op plaat

Torwald Toren speelt op het romantische orgel van de Hedvig Eleonorakerk o.m. de Sonata Eroica op. 94 van J. Jongen en de Trois Pièces op. 127 van J. Absil.

Plaat nr. 8104, pop. 3, Svartsförsändelse Kundnummer 1904 60 10/691 20 Karlskoga.

« De Noordhollandse Academie voor Orgel en Koor-directie » - 1 juni 1985

Het derde project dat de Noordhollandse Academie voor Orgel & Koordirectie organiseert in 1985 zal plaatsvinden op zaterdag 1 juni en is gewijd aan «Partita's in de Barok».

Theo Jellema, hoofdvakdocent orgel aan de M.P.A. te Leeuwarden, zal naar aanleiding van partita's van Bach, Böhm, Buwtehude, Pachelbel, Walther, etc. deze variatievorm behandelen.

De cursus vindt plaats in de Lutherse kerk aan de Baangracht te Alkmaar. Aanvang 14 uur. Het project zal worden afgesloten met een deelnemers-docent concert anvang 20 uur in dezelfde kerk. De kosten per persoon bedragen f 30,— voor actieve deelname en f 20,— voor toehoorders.

Voor informatie en aanmelding kunt u zich wenden tot Pieter van Dijk, Baangracht 1, 1811 DC Alkmaar. Tel. 072-120528.

31ste Internationale Zomeracademie Haarlem

12 - 28 juli 1985

De Zomeracademie voor Organisten is bestemd voor organisten en clavecinisten die hun studie hebben voltooid en die bepaalde aspecten van de orgel- en clavecimbel-literatuur nader willen bestuderen.

De academie loopt van 12 tot 28 juli 1985. Op 13 juli wordt er aan de deelnemers een excursie naar belangrijke historische en moderne orgels aangeboden.

De docenten zijn: Piet Kee (J.S. Bach), Ewald Kooiman en Jean-Claude Zehnder (J.S. Bach), Harald Vogel en Bernard Lagacé (Noordduitse en Franse orgelliteratuur in relatie tot J.S. Bach), Anders Bondeman (improvisatie), Kenneth Gilbert en Colin Tilney (clavecimbel J.S. Bach en D. Scarlatti).

De lessen worden gegeven op het Christian Müller-orgel (1738) en het Ahrend en Brunzema-orgel (1968) te Haarlem en te Amsterdam op het Christian Müller-orgel (1734) van de Waalse kerk en het

«Couperin»-orgel (Koenig & Fonteijn, Gaal 1972) van Vrije Universiteit.

Het inschrijvingsgeld bedraagt 200 f., de actieve deelname aan één cursus kost 335 f. en aan twee cursussen 560 f.

Verdere inlichtingen: Stichting Internationaal Orgelconcours, Stadhuis, Postbus 511, 2003 PB Haarlem. Tel. (023) 171213.

Internationaal Improvisatieconcours Haarlem

3 - 6 juli 1985

Het Internationaal Improvisatieconcours zal op het Christian Müller-orgel van de Grote St.-Bavokerk worden gehouden van 3-6 juli 1985. Voor het improvisatieconcours 1985 bestaat opnieuw de mogelijkheid dat organisten zich kunnen aanmelden d.m.v. inzending van banden. De banden worden anooiem door het bestuur beluisterd waarna de 4 beste improvisatoren worden uitgenodigd.

Voor deelname worden twee improvisaties verlangd (bandsnelheid 9.5 cm/sec., cassette of spool):

1. Een improvisatie op een gregoriaans thema;
  2. Een improvisatie op een thema van der Horst (1951).
- De beide improvisaties mogen in totaal niet langer duren dan 15 minuten.

Band en aanmeldingsformulier vóór 15 maart 1985 inzenden aan: Stichting Internationaal Orgelconcours, Stadhuis, Postbus 511, 2003 PB Haarlem (NL).

César Franck-concours van 15 t.m. 19 oktober 1985

Haarlem - Sint-Bavokathedraal

Van 15 t.e.m. 19 oktober 1985 zal — nu al voor de vierde keer — een César Franck-concours worden gehouden. Het zal opnieuw plaatsvinden op het Adema-orgel (1923, 4 klav., 75 registers) van de Kathedrale Basiliek Sint-Bavo te Haarlem.

Deelnemen kunnen zij, die het einddiploma solospel-orgel behaald hebben, of, blijkens een aanbevelingsbrief van zijn (haar) leraar, over gelijkwaardige capaciteiten beschikken; en die geboren zijn na 31 december 1949.

Te spelen werken:

- voor de eerste ronde op dinsdag 15 oktober:
Prelude, Fugue et Variation van César Franck;
verder één of meer werken van Saint-Saëns, Vierne en/of Duruflé.
Totale duur 30 minuten.
- voor de tweede ronde op donderdag 17 oktober:
Pièce Héroïque van César Franck;
verder één of meer werken van Tournemire, Alain en/of Messiaen.
Totale duur 35 minuten.
- voor de finale op zaterdag 19 oktober:
Een programma door de jury te kiezen uit:
drie werken van César Franck, waaronder één Choral;
verder drie werken uit het Franse, romantische, laatromantische en/of moderne repertoire. Dit laatste tot en met de werken van Olivier Messiaen; dus geen «avant-garde».

Er zal een vóórselectie plaatsvinden door middel van in te zenden bandjes c.q. cassettes.

De jury wordt gevormd door Kamiel D'Hooghe, Albert de Klerk en Bernard Bartelink.

De rondes zijn toegankelijk voor publiek; de finale tegen entreprijs. Nadere inlichtingen en het aanvragen van inschrijfformulieren bij het secretariaat: Kromme Elleboogsteeg 28, 2011 TS Haarlem.

Internationale Orgelacademie « Ile de France » 30 juni - 6 juli

Op de orgels van : Meaux (in origine van 1627 maar nu uitgegroeid tot een groot modern orgel), Mitry-Mory (in origine van 1651 met uitbreiding van Clicquot), Lagny (nieuw instrument), wordt door respectievelijk Louis Robilliard, Michel Chaquis en André Isoir cursus gegeven. Drie thema's worden behandeld, nl. de romantische orgelmuziek, de Franse klassieke orgelwerken en J.S. Bach.
Inlichtingen : Académie Internationale d'Orgue de l'Ile de France, Hotel de Ville. 77100 Meaux Fr.

XIde Internationale Orgelacademie Saint-Donat 16 - 23 juli

Marie-Claire Alain zal de «Constantes Expressives» behandelen in het orgeloeuvre van Bach.
Inlichtingen : Académie Internationale d'orgue, 26260 Saint-Donat Fr.

Agenda

MAART :

- 1 20u *Asse-Krokegem, Onbevelekt Hart van Maria-kerk : Kamiel D'Hooghe*
- 3 16u *Gent, Conservatorium : Joris Verdin*
- 4 20u30 *Jette, St.-Clarakerk : Bernard Foucroulle*
- 14 20u30 *Herve, St.-Jean-Baptiste : Marie Claire Alain*
- 18 20u30 *Jette, St.-Clarakerk : Jos van Immerseel*
- 24 18u *Antwerpen, St.-Jozefskerk, Cantatedienst : Heer Antwerps Bachkoor, Vocale solisten, Bachcollegium o.l.v. M. Scheck, H. Verschraegen, orgel ; Homilie pastoor-deken O. Hamels*

APRIL :

- 10 V.O.V. *Orgeldag te Sint-Niklaas. Zie mededelingen.*
- 11 20u30 *Brussel, Protestantse Tempel, Luik : Anne Froidebise*

MEI :

- 2 20u *Brussel, Carmelietenkerk : Kamiel D'Hooghe*
- 12 16u *Bolland, St.-Apollinaire : Bernard Lagacé*

JUNI :

- 2 15u30 *Grimbergen, Abdijkerk : Kamiel D'Hooghe (CVKV)*
- 6 20u30 *Herve, St.-Jean-Baptiste : Hubert Schoonbroodt*

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen, herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

32e Jahrgang, Heft 4 - Dezember 1984

- K. Beckmann : Jakob Bölsche († 1684) : *Präambulum E-Dur*
- P. Kee : *Mass und Zahl in Passacaglia und Ciacona - Astronomie in Buxtehudes Passacaglia*
- H. Steinhaus : *«Verstreutes von und über Marcel Dupré»*
- H.J. Busch : *Orgel - Organisten und Orgelmusik in Altbayern - Int. Orgeltagung der Gesellschaft der Orgelfreunde - München 1984*

THE DIAPASON, An International Monthly devoted to the Organ, the harpsichord and Church Music, 380 Northwest Highway, Des Plaines III 60016 U.S.

75th Year - Nr 10 - October 1984

- B. Gustafson : *A.G.O. San Francisco - Some Perspectives*
- J. Welch : *A.G.O. San Francisco - Recitals*
- K. Ford : *The Pedal Piano - A New Look (I)*
- A. Barthel : *Hymn Society of America - 1984 Convocation*
- 75th Year - Nr 11 - November 1984
- K. Ford : *The Pedal Piano (II)*
- D.B. Brown : *The Chorale Preludes of Helmut Walcha*
- 75th Year - Nr 12 - December 1984
- K. Ford : *The Pedal Piano (After Schumann) (III & Conclusion)*
- G. Boseman, jr. : *The Organ Historical Society National Convention III. 20-23 Aug. '84*
- P. Kee : *Astronomy in Buxtehude's Passacaglia*

GREGORIUSBLAD, Tijdschrift ter bevordering van liturgische muziek, uitgave van de Nederlandse St.-Gregoriusvereniging

Jg. 108 - Nr. 4 - december 1984

- J.P. Boendermaker : *In memoriam Willem Mudde*
- A. Hollaardt : *Muzikaal-liturgische implicaties van een pauselijk bezoek*
- K. Middelhoff : *Eurofestival Religieuze Muziek - Maastricht 1984*
- J. Valkestijn : *Gregoriaans in het kort*
- J. Evers : *Zingt voor de Heer een nieuw gezang*
- R. Bot : *115 jaar Koormuziek in de Utrechtse kathedraal (II)*

HET ORGEL, Uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging
80ste jaargang - Nr. 12 - december 1984

- Th. van Huijstee : *Zin en onzin in de getallensymboliek*
  - G.F. Meijer : *Amateur-orgelconcours 1984 Enschede*
  - E. Bongers : *Over kerkmuziek en Noorwegen (III en slot)*
  - J. Jongepier : *Het Müller-orgel van Beverwijk gerestaureerd - 250 jaar Müller-orgel Oude Waalse kerk Amsterdam*
  - P. Peeters : *Symposium Bremen (Stemming en intonatie ten tijde van Schütz)*
- 81ste jaargang - Nr. 1 - januari 1985
- Th. van Huijstee : *Een hybridische Fantasie BWV 572*
  - W. Kloppenburg : *Ruime Dankensstof - De Afscheiding en het Kerklied*
  - P. van Dijk : *Het orgel in de St.-Lambertuskerk te Wouwe (Verschueren 1984)*
  - J. Jongepier : *Het orgel in de Rehobothkerk Een nieuw kistorgel voor de NOS*
  - *Verslag studiedag N.O.V. in Haarlem*

81ste jaargang — Nr. 2 — februari 1985

- N. Verrips : *In memoriam Feike Asma*
- K. van Eersel : *In memoriam Adriaan Kousemaker*
- F. Vonk : *De componist Jos van Amelsvoort*
- G. van der Leeuw : *Koor, orgel en organist in de eredienst*
- J. Jongepier : *Vier Van Dam-orgels gerestaureerd (Idaard, Lek-kum, Goutum, Eelde)*
- H. Brink & P. Peeters : *Een studiedag over kerkverwarming, orgel en energiebesparende maatregelen*

CONNOISSANCE DE L'ORGUE, Revue de l'Association Française pour la Sauvegarde de l'Orgue Ancien

Nr 51/52 — *Été-automne 1984*

- P. Hardouin & J.C. Tosi : *De la mise en pratique des principes et de ses résultats*
- P. Hardouin : *Facteurs d'Orgues Parisiens du XVIIe siècle : Henri Lesclap*
- H. Latreille : *L'Orgue de Sainte Croix de Bernay*
- J.C. Tosi : *L'orgue de Saint Sylvestre de West-Cappel*
- L. Métrope : *Pour une histoire du Grand Orgue de Saint Roch Paris*
- P. Hardouin : *Les Plein-Jeu Cliquot de Saint-Sulpice*

WUERTEMBERGISCHE BLAETTER FUER KIRCHENMUSIK, Mitteilungsblatt des Verbandes-Verband der Chöre und Kirchenmusiker V.

51.Jahrgang — Nr 6 — November/Dezember 1984

- C. Gottwald : *Von der Babylonischen Gefangenschaft der Musik - Josquin und Luthers Encomion*
- H. Völkl : *Konferenz der Hauptberuflichen Kirchenmusiker*
- L. Scheel, E. Leuze, G. Roller : *Der Kirchliche Chor — Konzertkarriere oder Gemeindedienst*
- K. Klek : *Bach (Sommerakademie Stuttgart 1984)*

52.Jahrgang — Nr 1 — Januar/Februar 1985

- M. Rössler : *450 Jahre Kirchenmusik in Württemberg*
- M. Hermann : *Auf dem Wege zu neuen Lied*
- E. Zumbroich : *Ein Jahrhundertfund für die Glockenkunde*
- *Inhaltsübersicht 1984*

ORGELFORUM

Mededelingsblad van het Zweeds Orgelzelschap

2/1984

- B. Olsson : *Iets over Olof Hedlunds orgel (18de e.) in Sandirken*
- E. Lundkvist : *Bengt Hambreau «Livre d'Orgue»*
- A. Unnerbäck : *over orgelbouw*
- L. Angerdal : *Oude stemmingen en toonhoogte*
- P. Alsfelt : *Bumboe-orgel in Las Pinas*
- B. Andreas : *Ver slag over de zomeracademie van Lady S. Jeans Mijn huisorgel*
- H. & W. Moberg : *Zweedse orgelrestauratie van 1932-1983*
- G. Wahlström : *Göran Blombergs doktersthesis over de Zweedse Orgelbeweging*
- L. Persson : *Göran Blombergs verdediging*
- L. Feed : *Laatzomereexcursie naar Odense*
- P.G. Petersson : *Waarschuwing voor sleur*
- G. Xahlstrom : *Internationale Orgelweek in München*

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.
- Drukkerij Van Geertruyen — Asse